

#גם_אני משפיעה על המשפט? נקודת המבט של נפגעות עבירות מין בשאלת השפעת התקשורת הממוסדת והרשתות החברתיות על המשפט

מאת

הדר דנציג־רוזנברג וענת פלג*

מאמר זה שופך אור על תפיסתן של נפגעות תקיפה מינית את השפעת החשיפה שלהן בתקשורת, הן הממוסדת הן המקוונת, על המשפט. המאמר מציג את עמדתן של הנפגעות בשאלת הפלטפורמה המשפיעה יותר, לדעתן, על המשפט ובשאלת השינויים שחלו בתפיסתן את השפעת התקשורת לסוגיה על המשפט לאחר קמפיין ה־MeToo. המאמר בוחן גם את עמדותיהן של הנפגעות בדבר השפעת חשיפתן בתקשורת על דעת הקהל בנושא עבירות מין ועל רווחתן הרגשית. ממצאי המחקר מבוססים על ראיונות עומק מובנים־למחצה שערכנו בשנים 2016–2018 עם עשרים נפגעים ונפגעות תקיפה מינית שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק, ומקצתם אף התראיינו לתקשורת הממוסדת. ממצאי המחקר עולה פער בין יכולת ההשפעה הגבוהה שהנפגעות מייחסות למתפרסם בתקשורת לבין יכולת השפעה נמוכה יותר המיוחסת למתפרסם ברשתות החברתיות, על המסד המשפטי. היגדיהן של המרואיינות במחקר חושפים את שחיקת אתוס העצמאות של ההליך המשפטי בעיני הנפגעות. אשר ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על שינוי התודעה החברתית בנוגע לעבירות מין נתגלה פער הפוך בין ההשפעה הרבה שייחסו נפגעות לחשיפה בפייסבוק להשפעה המוגבלת שייחסו לחשיפתן בתקשורת הממוסדת. עוד

* **הדר דנציג־רוזנברג** מרצה בכירה, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר־אילן. מרצה אורחת בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2017–2018 וקיץ 2020) וחוקרת אורחת במרכז לחקר המשפט והחברה ובמכון ללימודי ישראל בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2016–2018 וקיץ 2019).

ענת פלג חוקרת תקשורת, מנהלת המרכז לתקשורת ומשפט ומרצה מן החוץ בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר־אילן.

אנו מבקשות להודות מעומק הלב לנפגעות האמיצות ולנפגעים האמיצים שהסכימו לפתוח את סגור ליבם ולהשתתף במחקר זה. המאמר הנוכחי נשען על ממצאים שאספנו במחקר רחב היקף שעוסק בהיבטים שונים הקשורים בהשתתפותם של נפגעות ונפגעי תקיפה מינית בשיח על פגיעה מינית בפייסבוק. תודה עמוקה לשותפנו לחלקים אחרים של המחקר הרחב, הכלכלן רועי רוזנברג, שניצח על היבטים מתודולוגיים כמותניים, ולאריאל בנדור מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר־אילן. תודה חמה למאיה ברעם, שחר ישראל ואילי עקיבא על סיוען הרב בשלבים שונים של המחקר. עוד אנו מודות למשתתפי פורום "הרצאת הדיקן" בבית הספר למידע באוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, למשתתפי הסמינר במרכז לחקר משפט וחברה באוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, למשתתפי הפורום למשפט וחברה בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת סטנפורד ולמשתתפי הסמינר המחלקתי בבית הספר למשפטים של Loyola בלוס אנג'לס ובפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר־אילן ולמשתתפי הסדנה למשפט פלילי באוניברסיטה העברית בירושלים, על הערות מצוינות שסייעו לנו בפיתוח התוכנות המוצגות במאמר.

נחשף המחיר הרגשי הגבוה הנלווה במקרים רבים להחלטת הנפגעות להשתלב בשיח התקשורתי כדי להשפיע על ההליך המשפטי.

פתח דבר. א. רקע תאורטי. 1. משפט התקשורת; 2. השפעת התקשורת על המשפט; 3. נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת; (א) נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת הממוסדת; (ב) נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת המקוונת. **ב. תיאור המחקר.** **ג. ממצאים;** 1. השפעת החשיפה בתקשורת הממוסדת והמקוונת על ההליך המשפטי; 2. השפעת התקשורת על שינוי התודעה הציבורית ועל רווחתן של הנפגעות. **ד. דיון ומסקנות;** 1. הקשר בין השפעת החשיפה בתקשורת לבין השפעת ההליך הפלילי על רווחת הנפגעות; 2. מדוע נפגעות עבירות מין בוחרות להיחשף בתקשורת? 3. הלגיטימיות של ניסיון הנפגעות להשפיע על המשפט באמצעות התקשורת. **ה. סוף דבר.**

פתח דבר

יכול להיות שאני, המתלוננת הבודדה שכתבה פוסט בחצי שעה של בכי בפייסבוק, לא אשפיע על כבוד השופט קדמי ז"ל שטען שהנאנסת הייתה קצת אשמה במה שהיא עשתה, או על האמירות המחרידות כמו שאמרו שופטים במשפט האונס בשמרת. אבל ברגע שיש לך מסה של נשים, אז הם [השופטים] יחשבו הנה תראה, זה לא קרה רק לה [...] ויש לזה כוח של הגברת מודעות. כי בסופו של דבר, מי שיושב שם על כיסא השפיטה הם הרבה פעמים גברים [...] מאיזה שהוא מעמד סוציו אקונומי מסוים שלא חווה את הדיכוי הזה.¹

אליסון, סטודנטית למשפטים, מבטאת, להבנתנו, בציטוט המובא למעלה את ההנחה כי בכוחו של השיח רחב ההיקף ברשתות החברתיות על פגיעות מיניות בישראל להשפיע על החלטותיהם של שופטים הדנים בתיקי עבירות מין באמצעות עיצוב מודעותם ותפיסת עולמם. אליסון חשפה את הפגיעה המינית שחוותה במהלך נסיעה באוטובוס, בפוסט כואב שפרסמה בפייסבוק ובריאיון לערוץ טלוויזיה, בד בבד עם תלונתה במשטרה. היא הביעה תקווה כי השימוש שעשתה בשתי בימות תקשורתיות בעת ובעונה אחת יעניק קול ונראות לנפגעות מוחלשות אחרות שאין להן גישה למרכזי הכוח בחברה. לשיטתה, חשיפתן של נפגעות כמוה בתקשורת לסוגיה עשויה לייצר מודעות שיפוטית להיקף עבירות המין בישראל ולתרום לביעור תופעת "האשמת הקורבן" בקרב שופטים.

דבריה של אליסון משקפים הנחה הרווחת בציבור, שלפיה ניתן להשפיע על תוצאות הליכים משפטיים בעזרת פרסומים בתקשורת.² תפיסה זו שואבת ממאפייניו של השיח

1 אליסון, שם בדוי.

2 ראו למשל זיו קריסטל "משפט התקשורת עבד על בית המשפט: יניב נחמן לכלא" פוסטה (1.8.2016). [bit.ly/365AOQq](https://www.bit.ly/365AOQq).

המשפטי הפופולרי המכונה "משפט התקשורת" (Trial by Media),³ המכוון להשפעה על תוצאות ההליך המשפטי. סוגה עיתונאית זו מתאפיינת בהבעת דעה על העומדים לדין ובהטחת ביקורת פרסונלית וחרیפה באנשי אכיפת החוק ובשופטים בכל שלב בהליך המשפטי. ברשתות החברתיות מצטרפים לעיתונאים אשר "שופטים" ו"מבקרים" את מערכת המשפט גם גולשים מן השורה וגם בעלי עניין – מקורבים לחשודים/נאשמים, עורכי דין, יועצי תקשורת ונפגעי עבירה. שלא כהליך המשפטי האמיתי, "משפט התקשורת" משוחרר מהמגבלות של דיני הראיות ומתעלם מזכויות חשודים ונאשמים להליך הוגן. כך, בית המשפט של דעת הקהל הפך לקרקע פורה לתמיכה בטענות שונות של המעורבים בהליך המשפטי אף אם לא זכו לתיקוף משפטי.

רשימה רבת-חומית זו, השואבת מאסכולות מחקר שונות, ובהן משפט, ויקטימולוגיה, סוציולוגיה, לימודי מגדר, תקשורת ורשתות חברתיות, מבקשת לשפוך אור לראשונה על תפיסתן של נפגעות תקיפה מינית את השפעת החשיפה שלהן בתקשורת (הן הממוסדת והן המקוונת) על המשפט.⁴ בתוך כך נציג את עמדותיהן של הנפגעות בשאלת הפלטפורמה המשפיעה יותר, לדעתן, על המשפט ובשאלת השינויים שחלו בתפיסתן את השפעת התקשורת לסוגיה על המשפט לאחר מיזם ה-#MeToo. המאמר בוחן גם את עמדותיהן של הנפגעות בדבר השפעת חשיפתן בתקשורת על דעת הקהל בנושא עבירות מין ועל רווחתן הרגשית. בפרק הדיון נעסוק בשאלות נורמטיביות על פוטנציאל התרומה והנזק הגלומים בשיח התקשורת הממוסדת על המשפט, כמו גם על לגיטימיות הניסיון להשפיע על שיקול הדעת השיפוטי ועל ההליך המשפטי באמצעות "שימוש" בתקשורת.

ממצאי מחקר איכותני זה מבוססים על ראיונות עומק מובנים-למחצה שערכנו בשנים 2016–2018 עם עשרים נפגעים ונפגעות תקיפה מינית (17 נשים ו-3 גברים) שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק, ומקצתם אף התראיינו לתקשורת הממוסדת. הראיונות נערכו בשתי נקודות זמן – לפני פריצתו של קמפיין ה-#Me Too ואחריו. כך מאפשר המחקר לזהות

3 שיח זה רווח בתקשורת הממוסדת ברחבי העולם המערבי וכישראל למן שנות התשעים של המאה הקודמת. ראו John Fiske, *Admissible Postmodernity: Some Remarks on Rodney King, O.J. Simpson, and Contemporary Culture*, 30 U.S.F. L. REV. 917, 930 (1996); Chris Greer & Eugene McLaughlin, *Media Justice: Madeleine McCann, Intermediatization and 'Trial by Media' in the British Press*, 16 THEOR. CRIM. 395, 395–397 (2012) **השפעת התקשורת על המשפט בישראל** 51–50 (2012) (להלן: **פלג דלתיים פתוחות**); SIMON STATHAM, *REDEFINING TRIAL BY MEDIA: TOWARDS A CRITICAL-FORENSIC LINGUISTIC INTERFACE* 285 (2016).

4 אנו משתמשות במונח "תקשורת ממוסדת" כתרגום למונח השגור באנגלית "Mainstream Media" – והמתייחס לתעשיית החדשות, לתהליכי ייצור החדשות בידי עיתונאים באמצעי תקשורת ממוסדים כגון העיתונות הכתובה, ערוצי הטלוויזיה, תחנות הרדיו ואתרי החדשות האינטרנטיים של אמצעי התקשורת הממוסדת. זאת, בניגוד לשיח החלופי על החדשות הרווח בעולם המקוון. ראו למשל Noam Chomsky, *What Makes Mainstream Media Mainstream*, Z. MAGAZINE (Oct. 1997), <https://bit.ly/2ZcDcTX>. תרגום נוסף לעברית למונח "Mainstream Media" הוא "תקשורת מסורתית" (ראו אורן סופר **תקשורת ההמונים בישראל** 339–335 (2011)).

את השינויים שחלו בעמדותיהן של הנפגעות בעקבות הקמפיין כלפי ההשלכות של החשיפה בתקשורת לסוגיה על מערכת המשפט.⁵

ממצאי המחקר עולה כי הנפגעות עורכות הבחנה בין יכולת השפעתה של התקשורת על מהלכים משפטיים לבין יכולת השפעתה על שינוי התודעה הציבורית בעניין פגיעות מיניות. אשר ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על מערכת המשפט נתגלה פער בין יכולת ההשפעה הגבוהה על הממסד המשפטי שהנפגעות מייחסות למתפרסם בתקשורת לבין יכולת השפעה נמוכה יותר המיוחסת למתפרסם ברשתות החברתיות. היגדיהן של המרואיינות במחקר, המשלבים תיאורי רגש עם ניתוח שכלתני של השימוש בתקשורת הממוסדת לצורך השפעה על ההליך המשפטי, חושפים את שחיקת אתוס העצמאות של ההליך המשפטי בעיני הנפגעות. עוד נחשף המחיר הרגשי הגבוה הנלווה במקרים רבים להחלטת הנפגעות להשתלב בשיח התקשורתי כדי להשפיע על ההליך המשפטי.

אשר ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על שינוי התודעה החברתית בנוגע לעבירות מין נתגלה פער הפוך בין ההשפעה הרבה שייחסו נפגעות לחשיפה בפייסבוק לבין ההשפעה המוגבלת שייחסו לחשיפתן בתקשורת הממוסדת. חלק מהמרואיינות חשפו פער בין חסמים והשתקה שהן חוות במגען עם התקשורת הממוסדת, המונעים לדעתן שינוי תודעה בקרב הציבור הרחב, לבין חוויית הכלה, תמיכה ומתן אפשרות להשמעת קול אותנטי ברשתות החברתיות, המאפשרים שינוי שכזה. בשל החסמים שחוו הנפגעות במגען עם התקשורת הממוסדת והשפעתה המעטה על דעת הקהל לדעתן, ניתן לתהות מדוע הן סבורות בכל זאת כי היא בעלת השפעה גדולה יותר על המשפט. מתחוור כי בעיני הנפגעות התקשורת הממוסדת היא בעלת פוטנציאל השפעה גדול על המשפט, שכן סוכני המשפט מתייחסים למתפרסם בה ברצינות רבה יותר מלמתפרסם בפייסבוק. ברם לדבריהן, פוטנציאל השפעה זה של התקשורת הממוסדת אינו תמיד מתממש בשל חסמים שונים הנובעים מאינטרסים ומתפיסות חברתיות מסוימות.

עוד עולה כי לתפיסת חלק מהנפגעות, מיזם ה־#MeToo הוא חרב פיפיות. מצד אחד המיזם אומנם הגביר את המודעות להיקפן ולתפוצתן של עבירות המין המתבצעות בישראל, ומצד אחר, המיזם לא רק שלא השפיע לדעתן על ההליכים המשפטיים, אלא בשל ההתמקדות בנפגעות ידועניות שהתלוננו בעיקר על עבירות מין מינוריות, השיח הציבורי על פגיעות מיניות הפך לרדוד יותר.

מבנה המאמר הוא כדלקמן: פרק א' ממקם את המחקר הנוכחי בספרות המחקר הבין-תחומית הדנה ב"משפט התקשורת", מניח רקע ליחסיה של התקשורת הממוסדת לנפגעות עבירות מין וסוקר את פעילותן המקוונת של שורדות עבירות מין. פרק ב' מתאר את שיטת המחקר שעליה מבוססים הממצאים במאמר. פרק ג' מציג את הממצאים שאספנו על תפיסת הנפגעות את השפעת התקשורת על מערכת המשפט ואת השפעת התקשורת על התודעה הציבורית. פרק ד' מסכם את הממצאים, עורך בהם דיון ומעורר שאלות נורמטיביות

5 בשל הרוב המוחלט של הנשים בראיונות העומק ננקוט במאמר, ככלל, לשון נקבה.

הנוגעות לפוטנציאל הנזק והתועלת שיש בניסיון להשפיע על המשפט באמצעות התקשורת. פרק זה חותם את הרשימה במבט לעתיד.

א. רקע תאורטי

1. משפט התקשורת בישראל

תופעת "משפט התקשורת" רווחת בישראל למן שנות התשעים, ושורשיה נעוצים בהתפתחויות דומות בתחום העיתונות ובתחום המשפט. התרחבותה של מפת התקשורת בישראל, פתיחת ערוצי טלוויזיה מסחריים והקמת אתרי חדשות באינטרנט גרמו לעליית שיקולי הרווח והכדאיות בשיקולי העריכה העיתונאית. בשל התחרות על המדרוג (הרייטינג) השתנה סגנון הסיקור של המשפט על המסד והוא הפך ל"צהוב" וביקורתי יותר מבעבר.⁶ נוסף על זה, שתי תמורות משפטיות שהסירו את המגבלות בחוק על השיח החוץ-משפטי האיצו את התפשטותו של סגנון סיקור עיתונאי זה: האחת, השחרור מהאיסור בחוק על עבירת הסוביודיצה,⁷ שאף שקיים בספר החוקים אכיפתו הופסקה בפועל מאז החליט היועץ המשפטי לממשלה בשנת 1992 להגביל את הגשת כתבי האישום בעבירה זו;⁸ השנייה, עדכון כללי האתיקה של לשכת עורכי הדין שבעטיים, בניגוד לעבר, הותר לעורכי דין להתראיין בכלי התקשורת בציון עובדת היותם עורכי דין.⁹ מאז הפכו תובעים וסנגורים כאחד לדוברים של לקוחותיהם בבית המשפט התקשורתי.¹⁰

השתתפותן של נפגעות עבירות מין בישראל ב"משפט התקשורת" סותרת את ההגנה שהחוק מעניק לפרטיות.¹¹ לראשונה, בסוף שנות התשעים ביקשה מבית המשפט מים

6 פלג דלתיים פתוחות, לעיל ה"ש 3, בעמ' 10–11.

7 האיסור על עבירת הסוביודיצה בס' 71(א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 אוסר פרסומים על עניין פלילי התלוי ועומד בבית המשפט, אם יש בפרסום כדי להשפיע על מהלך המשפט או על תוצאותיו. עניין פלילי ייראה כתלוי ועומד בבית המשפט משעה שהוגשה לבית המשפט בקשה למתן צו מעצר, או משעה שהוגשו כתבי אישום ועד לסיום ההליכים. סעיף זה תוקן בשנת 2002, והוגבל אך ורק להליכים פליליים. נוסף על כך, בתיקון זה לחוק הוחלף היסוד הנפשי של מבצע העבירה מרשלנות למטרה מיוחדת להשפיע על ההליך השיפוטי (ראו חוק בתי המשפט (תיקון מס' 32), התשס"ב–2002, ס"ח 1839, 244).

8 "הנחיות לתובעים בנושא העמדה לדין בעבירת הסוביודיצה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה (קובץ ישן) 51.051 א (התשנ"ב). להנחיה מעודכנת, ראו "הנחיות לתובעים בנושא העמדה לדין בעבירת הסוביודיצה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 4.1102 (51.051 א) (התשס"ה).

9 "ראיונות לכלי התקשורת – לא תמיד אסור, לא תמיד מותר [...]" עט ואתיקה 1 (יוני 1989) (ועדת האתיקה שליד ועד מחוז תל-אביב הציעה לחברים להיעזר בשירותיה ולקבל ייעוץ מוקדם בכל מקרה כדי למנוע אי-נעימויות ונקיטת צעדים משמעותיים).

10 פלג דלתיים פתוחות, לעיל ה"ש 3, בעמ' 123–124.

11 בישראל, לפי חוק בתי המשפט, מתקיים הדיון המשפטי בעבירות מין על פי רוב בדלתיים סגורות. כמו כן, ס' 352 לחוק העונשין, התשל"ז–1977 אוסר על פרסום פרטים מזהים של נפגע או מתלונן בעבירת מין – איסור החל גם בעבירות הטרדה מינית – והפרתו גוררת שנת מאסר בפועל. ההגנה מפני חשיפת זהות המתלוננת נשמרת גם בהליכים אזרחיים נלווים, שם יכולה הנפגעת התובעת פיצויים לבקש סגירת דלתיים ואיסור פרסום מכוח ס' 68(ב)(5) לחוק בתי המשפט.

עולם לינור אברג'יל להסיר את צו איסור הפרסום שהוטל על שמה לאחר שהתלוננה על אינוסה, כדי להפריך שמועות שפשו בישראל בנוגע לזהות האנס לאחר שהפרשה פורסמה בחו"ל.¹² בעקבותיה נחשפו נפגעות נוספות שביקשו למגר את הבושה ואת הנטייה החברתית להאשים את הקורבן.¹³ לפיכך אישרה הכנסת את הצעת החוק המאפשרת לנפגעי עבירות מין להתראיין בתקשורת אם ירצו בכך בלי שהדבר ייחשב לעבירה פלילית, ובלי שיידרשו להתייצב ולקבל אישור לכך בבית המשפט.¹⁴

חשיפת הפגיעה המינית ברשתות החברתיות בישראל החלה בשנת 2013, ובעקבותיה פרשו אישי ציבור ובעלי עמדה מהזירה הציבורית.¹⁵ באוקטובר 2017 התפשט במהירות הבזק (האשטאג) #Me_Too לישראל, אשר כונה #גם_אני,¹⁶ וגרר פרישתם של אישי תקשורת מוכרים. בחודש אוקטובר 2018 עלה קמפיין רשת נוסף בארצות הברית ומייד לאחריו בישראל. תחת תג קבוצה #למה_לא_התלוננתי (#whyididntreport) הצטברו ברשתות החברתיות סיפוריהם של נפגעות ונפגעים המבהירים מדוע לא התלוננו בפני מערכת המשפט בזמן אמת על התקיפה המינית שבוצעה בהם.¹⁷

12 ראו "ליבאי: רצינו להפריך שמועות שאחד משופטי התחרות אנס אותה" גלובס (17.1.1999). bit.ly/3g1zUJ5.

13 כך למשל, שנתיים לאחר חשיפתה של לינור אברג'יל החליטה יעל גרינברג, הנאנסת משמרת, לקרוע את מסך הבושה. ראו "הנאנסת משמרת: 'שהבנות שלי ידעו שאין לי במה להתבייש' – Ynet – חדשות (25.1.2001) bit.ly/3bGWYta. עשור לאחר מכן, נחשפה ד"ר אורלי אינס, שהוכפשה לאחר שהתלוננה נגד מועמד לתפקיד מפכ"ל המשטרה. ראו יעל ברנובסקי "המתלוננת נחשפת: אני אורלי אינס, לא מפחדת" – Ynet – משפט ופלילים (25.11.2010) bit.ly/3bHTtU.

14 חוק העונשין (תיקון מס' 136), התשע"ט–2018, ס"ח 2762, 74. כן ראו יהונתן לייס "הכנסת אישרה: נפגעות עבירות מין יוכלו להיחשף ללא אישור מבית המשפט" הארץ – משפט ופלילים (10.12.2018) bit.ly/2AxVGUx.

15 עד לפתיחת הפייסבוק (Facebook) בישראל, היו קהילות פמיניסטיות שונות, ברובן סגורות, במה לדיין ולפרסומים בודדים של עדויות ישירות של נפגעות עבירות מין. תלונות אלה זכו לפרסום בולט בעיתונות כשהפנו אל האומן חנן גולדבלט. ראו נעמה לנסקי "חנן גולדבלט הטריד אותנו" – Ynet – תרבות (26.7.2005) bit.ly/36czL1c (גולדבלט הורשע בביצוע אונס ועבירות מין נוספות, ודינו נגזר לשש שנות מאסר בפועל); פרסומן של עדויות על עבירות מין בפייסבוק זכה לכותרות נרחבות בפרשת ההטרדות המיניות שבהן נחשד העיתונאי עמנואל רוזן, שלא הועמד לבסוף לדין פלילי אך פוטר ממשרתו הבכירה בערוץ 10. ראו שרון שפורר וגילי איזקוביץ "עיתונאיות מעידות: עמנואל רוזן הטריד אותנו" – חדשות (26.4.2013) bit.ly/2X4HuKu. באותה שנה נתח מיזם הפייסבוק "אחת מתוך אחת", שהפך לעמותה, ומעניק במה לעדויות של נפגעי עבירות מין בישראל (ראו לילך וולך "עמוד הפייסבוק 'אחת מתוך אחת': האומץ הענק שבווידוי על תקיפה מינית" וואלה – תרבות (27.6.2013) bit.ly/2Zb7AxU), בעקבותיו נפתחו דפי פייסבוק פרטיים של נפגעות כמו גם קהילות מקוונות נוספות.

16 למאמר המסכם את השתלשלות העתקת הקמפיין #Me Too בארצות הברית לקמפיין כזה בישראל, שכונה #גם_אני, ראו גלי פיאלקוב "קמפיין ברשת #Me Too – גם אני חוותי הטרדה או תקיפה מינית" אנשים ומחשבים (17.10.2017) bit.ly/2ZcPBal.

17 ראו בנימין טוביאס וקורין אלבוד-אלוש "הרשת בוערת: למה שתקנו" ידיעות אחרונות – חדשות (29.9.2018) bit.ly/2X4gL0B; אריאנה מלמד "לא התלוננתי: פרשת קבאנו מביאה את תנועת MeToo לשלב הבא שלה" הארץ – חינוך וחברה (2.10.2018) bit.ly/2Tckhoj; שירה מייקין "קמפיין #לא התלוננתי: כבר אי אפשר להתעלם מהבנאליות של האונס" הארץ – תרבות (2.10.2018) bit.ly/3dRFnjZ; רויטל חובל "חמש עיתונאיות מעידות: דן מרגלית הטריד אותנו מינית" הארץ – משפט ופלילים (17.10.2018) bit.ly/32SIa7B.

בעקבות מיזמים אלה, המשלבים את זירת התקשורת הממוסדת עם הזירה המקוונת, התעורר שיח ציבורי רחב היקף ומקוטב באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות בישראל בשאלת הלגיטימיות של התופעה. שיח זה נע בין תמיכה בלתי מסויגת במהפכה מבורכת, המבקשת לכוון שוויון בין המגדרים ומרחב ציבורי בטוח עבור נשים, לבין טענות להרס חייהם של חשודים ונאשמים ללא משפט.¹⁸ בארצות הברית נדונה בשיח הציבורי גם שאלת אפשרות ההשפעה הפוטנציאלית של המיזמים על החלטות שופטים בדינם של עברייני מין ספציפיים.¹⁹ למיטב ידיעתנו, שאלה זאת טרם נדונה בשיח הציבורי והמחקרי בישראל.

2. השפעת התקשורת על משפט

כחלק מהתפיסה הריאליסטית של המשפט את מקומן של השפעות חברתיות בעיצובו של המשפט²⁰ נערכו ניסיונות אחדים לחקור במחקר כמותני את הטענה הציבורית המניחה כי למתפרסם בתקשורת יש השפעה על החלטותיהם של שופטים. המחקרים בשיטות אלה לא הניבו תוצאות חד-משמעיות והצביעו על קשיים מתודולוגיים. למשל, חוקרי תקשורת שבדקו את השפעת הפרסומים הנלווים למשפטי רצח על פסקי הדין לא הצליחו להצביע על קשר בין היקף הפרסומים להכרעות הדין.²¹ גם במחקרים מאוחרים יותר בצרפת ובארצות הברית נמצאה כי התקשורת משפיעה על החלטותיהם של המושבעים אך לא נמצאו הוכחות להשפעת הסיקור העיתונאי הביקורתי על שיקול הדעת של שופטים מקצועיים²² ולא על המינויים של עוזריהם המשפטיים.²³ נטען כי קשה לבודד את השפעת התקשורת על שופטים, שכן היא שזורה בהשפעותיהן של קבוצות פוליטיות.²⁴

- 18 כדוגמאות לתמיכה, ראו למשל צפי סער "את, אני וההטרדה הבאה" **הארץ** (10.11.2017); אורית קמיר "המאבק באלימות נגד נשים. כל הנשים" **הארץ** 6 (24.11.2017); חן ארצי-סרור "הווינשטנים שלנו" **ידיעות אחרונות** 20 (16.10.2017). כדוגמאות לגינוי, ראו למשל רוני רונברג "מה חושף גל הביוש" **הארץ** 6 (19.11.17; נחום ברנע "יבוא מאמריקה" **ידיעות אחרונות** 41 (21.11.2017).
- 19 ראו למשל דיון בהשפעת הקמפיין על החלטות המושבעים והשופט במשפטו של השחקן ביל קוסבי שהורשע באונס: ניו יורק טיימס "כיצד ישפיע עידן #MeToo על משפטו של ביל קוסבי?" **הארץ** – **תרבות** (3.4.2018) bit.ly/2WFkFvV.
- 20 בניגוד לגישה הפורמליסטית, המניחה כי הכרעות משפטיות מבוססות על כללים המושתתים על רציונל בלבד, הגישה הריאליסטית מניחה כי כל כלל מונע מאינטרסים וחותר להשגת ערכים מסוימים. לפיכך אישיותו של השופט, כמו גם ערכיו ורגשותיו, מובנים בתוך תהליכי קבלת ההחלטות, ומכאן החשיבות לשלב מושגים ממדעי החברה בחקר המשפט. ראו Julius Cohen, *Towards Realism in* *Legisprudence*, 59 *YALE L.J.* 886 (1950).
- 21 John Brusckie & William E. Loges, *Relationship between Pretrial Publicity and Trial Outcomes*, 49 *J. COMM.* 104, 117–118 (1999).
- 22 Arnaud Philippe & Aurélie Ouss, "No Hatred or Malice, Fear or Affection": *Media and Sentencing*, 126 *J. POL. ECON.* 2134, 2134 (2018).
- 23 Alexis Mittereder, *The Greenhouse Effect: What is the Relationship between Media Attention and Supreme Court Law Clerk Diversity?*, 76 *SENIOR HONORS PROJECTS 1* (2015), available at <https://tinyurl.com/yak6awyh>.
- 24 LAWRENCE BAUM, *JUDGES AND THEIR AUDIENCES: A PERSPECTIVE ON JUDICIAL BEHAVIOR* 139–155 (2006).

ענף אחר במחקרי השפעת התקשורת על מערכת המשפט שואב מתאוריה אשר גורסת כי תפיסתם של אחרים את השפעת התקשורת (Presumed Media Influence)²⁵ משפיעה על התנהלותם של אלה המחזיקים בתפיסות ההשפעה. Cole ו־Dioso-Villa חקרו את "אפקט ה־CSI" – מושג רווח בתקשורת האמריקנית.²⁶ האפקט מניח כי סדרת טלוויזיה רבת-צפייה זו גרמה לכלבול בקרב המושבעים, שנוטים לזכות נאשמים במשפטים שבהם הראיות הפורנזיות נראו להם לא מספיקות, לעומת רף הראיות המוצג בסדרה. בדיקה כמותנית של מספר הזיכויים בשנים שבהם הוקרנה הסדרה לא הראתה גידול במספר.²⁷ עם זאת בשאלונים שהפיצו החוקרים בין שוטרים ותובעים נתגלה כי בשל אמונתם באפקט ה־CSI על המושבעים, שוטרים ותובעים מזמינים בדיקות פורנזיות רבות מבעבר.

חוקרים נוספים בחנו את השפעת התקשורת על ההליכים המשפטיים בהתבסס על שיטות מחקר איכותניות וחשפו תהליכי השפעה. מחקר שהתבסס על ניתוח טקסטואלי הצביע על השפעה סגנונית של התקשורת על כתיבת ההחלטות השיפוטיות.²⁸ במחקר אמפירי יחיד שנעשה בנושא זה בישראל והמבוסס בין היתר על ראיונות עומק עם שלושים שופטים נמצא כי שוררת הסכמה שליבת ההחלטה המשפטית חסינה מפני השפעות התקשורת ונשענת על חומר הראיות, אך קיים פוטנציאל להשפעה על השופטים בסגנון הכתיבה ובשלב גזירת הדין.²⁹

גם במגוון מאמרים עיוניים נדונה אפשרות ההשפעה התאורטית של התקשורת על החלטות שיפוטיות והתעוררה מחלוקת. Schiff ו־Nobles גורסים כי גם כשהתקשורת חושפת עיוותים ותקלות במערכת המשפט הפלילי, השפעתה על המערכת נותרת מזערית, בין היתר בשל הפשטנות והרדידות בסיקור כמו גם הסגירות הנורמטיבית של מערכת המשפט המחסנת אותה ללחצים חיצוניים.³⁰ לטענתם, בגלל פערי השפה שבין שתי המערכות, מה שנתפס בתקשורת כמשבר אינו נתפס במערכת המשפט כמונחים זהים.

מנגד, חוקרים אחרים טענו לקשר בין ביקורת תקשורתית על רף הענישה בבתי המשפט למגמות החמרה במערכת המשפט הפלילי. הם השתמשו במושג "פופוליזם ענישתי" (penal populism) לתיאור ההשפעה של דעת הקהל וקריאותיהם של פוליטיקאים בתקשורת

Nurit Tal-Or, Yariv Tsfati & Albert Gunter, *Testing Causal Direction in The Influence of Presumed Media Influence*, 37 COMM. RES. 801 (2010) 25

Simon A. Cole & Rachel Dioso-Villa, *Investigating the CSI Effect Effect: Media and Litigation Crisis in Criminal Law*, 61 STAN. L. REV. 1335, 1374 (2009) 26

שם, בעמ' 1356. 27

Annette Nierobisz, *Wrestling with the New Economy: Judicial Rhetoric in Canadian Wrongful Dismissal Claims*, 35 LAW & SOC. INQUIRY 403 (2010); Roger Masterman, *Lieve Gies, Law and the Media: The Future of an Uneasy Relationship*, 18 SOC. & LEGAL STUD. 125–129 (2009). 28

פלג דלתיים פתוחות, לעיל ה"ש 3, בעמ' 74–79. 29

Richard Nobles & David Schiff, *A Story of Miscarriage: Law in the Media*, 31 J. L. & SOC'Y 221, 223–225 (2004) 30

להחמיר בענישה על גזרי הדין הניתנים בכתי המשפט בפועל.³¹ ברוח זו נטען כי הטוקבקיסטים באינטרנט מעצימים את התחושה שהפשע מחלחל למהלך חייו של כל אחד מהאזרחים ומסכנם,³² ושיח זה משפיע בתורו על הכבדת הענישה בפועל. לדעת חוקרי הייצוגים התקשורתיים של הנפגעים,³³ תמונות מעוררות רגש של נפגעים בזירת הפשע ותמונותיהם המעונות של בני ערובה מעודדות את תופעת הפופוליזם הענישתי. Greer מותח קו מחבר בין הבחירה בקורבן האידיאלי בתקשורת לבין המעמד המוענק לנפגעים בבית המשפט וטוען לעליית סיכויי ההרשעה של תוקפי נפגעים הנתפסים כ"אידיאליים" בתקשורת.³⁴

מכל מקום, ספרות המחקר הישראלית בנושא היא מצומצמת ביותר. במאמר אחד יוחסה השפעה לתקשורת על החמרה בענישתם של עברייני מין.³⁵ במאמר נוסף נטען כי הפסיקה בנושא השפעת חשיפתו התקשורתית של הנאשם על עונשו אינה אחידה.³⁶

3. נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת

כנגד היעדר מחקרים העוסקים בהשפעת התקשורת על הליכים משפטיים בעבירות מין קיימים מגוון מחקרים מתחומי הוויקיטימולוגיה, התקשורת וחקר המגדר, שבדקו את כוח ההשפעה של נפגעות עבירות מין על עיצוב התודעה הציבורית.

(א) נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת הממוסדת

במבט היסטורי, משחר התפתחותם של אמצעי התקשורת המסורתיים הסתמנה השתתפות מוגבלת של נשים בשיח התקשורתי,³⁷ והאלימות המינית כלפי נשים נחשבה עניין פרטי שאין לו משמעות ציבורית ופוליטית.³⁸ נטען כי התקשורת שימשה כלי קיבול להטיה גברית ולביקורת על התנועות הפמיניסטיות.³⁹ בהקשר של אלימות מינית נטען כי הסיקור

- 31 ARIE FREIBERG & KAREN GELB, PENAL POPULISM, SENTENCING COUNCILS AND ראו
Julian Roberts, *Sentencing Policy and Practices: The* ;SENTENCING POLICY 3–9 (2008)
Evolving Role of Public שם, בעמ' 15–30.
- 32 Sara Sun Beale, *The News Media's Influence on Criminal Justice Policy: How Market-Driven*
News Promotes Punitiveness, 48 WM. & MARY L. REV. 397 (2006).
- 33 arrie A. Rentschler, *Victims' Rights and the Struggle over Crime in the Media*, 32 CANADIAN J.
COMM. 219, 223–225 (2007).
- 34 Chris Greer, *News Media, Victims and Crime*, in VICTIMS, CRIME & SOCIETY 21, 26–27
(Pamela Davies, Peter Francis & Chris Greer eds., 2007).
- 35 רון שפירא "דיני עונשין: מהתמקדות בפרט להכרעה במאבקים בין קבוצתיים" ספר השנה של המשפט
בישראל תשנ"ו 629 (אריאל רון-צבי עורך, 1997).
- 36 חיים זכרמן "השפעת המעורבות התקשורתית על גזר הדין של נאשמים מפורסמים" הסניגור 4, 175
(2011).
- 37 Nancy Fraser, *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing*
Democracy, 25/26 SOC. TEXT 56, 67 (1990).
- 38 CAROLE PATEMAN, THE SEXUAL CONTRACT 185 (1988).
- 39 Louise North, *Rejecting the "F-word": How "Feminism" and "Feminists" are*
Understood in the Newsroom, 10 JOURNALISM 739, 742 (2009).

התקשורת מצביע על אשמת הקורבן ומטיל ספק במניעיהן של נפגעות להתלונן. בכך הוא מנציח את "תרבות האונס" (Rape Culture).⁴⁰ מונח ביקורתי זה נטבע בשנות השבעים של המאה הקודמת,⁴¹ ולפיו השיח הציבורי מאפשר מעשי תקיפה מינית בשתי דרכים: האחת, באמצעות האשמת הקורבן והפצת טיעונים שממזערים ומתריצים מעשי אונס; השנייה, באמצעות נורמליזציה של תוקפנות מינית של גברים. בתגובה לאלה נקטו פעילות פמיניסטיות אסטרטגיה תקשורתית חליפית. הן יצרו מרחבי שיח חלופיים לשיח בתקשורת הממוסדת כדי לפתח תפיסות פוליטיות חדשות בעניין "תרבות האונס": ייסוד עיתוני נשים, הקימו תוכניות רדיו ייחודיות לנשים וארגנו פסטיבלים ותערוכות שביקשו להתמודד עם השיח ההגמוני הדכאני כלפי נשים.⁴² במסגרת פעילות זו נאספו בשנות השבעים של המאה הקודמת עדויות ישירות של שורדות אונס. עדויות אלה ראו אור בספרים,⁴³ באירועים שכונו Rape Speak out⁴⁴ ובסדרת פעולות מחאה לביוש תוקפים באמצעות פרסום שמם בעיתונים פמיניסטיים.⁴⁵ ברם בתקשורת המסורתית השפעתם האסטרטגית של ערוצי פעולה חלופיים אלה הייתה מוגבלת.⁴⁶

במחקרים שנעשו על סיקור עבירות מין בתקשורת הישראלית הממוסדת נמצאו מנגנוני השתקה דומים.⁴⁷ סיקור התקיפות המיניות נוטה בחלקו להפנות אצבע מאשימה לקורבן.⁴⁸ הסיקור מתמקד במקרים סנסציוניים, ובהם אונס קבוצתי ותקיפות מיניות בידי זרים ובמקרים שבהם התוקפים או הקורבנות הם ידוענים. מנגד, המקרים השכיחים יותר אינם זוכים להבלטה, והם נתפסים במרומו כחמורים פחות, בעיקר אם האנס וקורבנו הכירו זה את

- 40 ראו Shannon O'Hara, *Monsters, Playboys, Virgins and Whores: Rape Myths in the News Media's Coverage of Sexual Violence*, 21 LANGUAGE & LITERATURE 247, 248 (2012).
- 41 המונח "תרבות האונס", שמשמעו נרמול תרבותי של תקיפות מיניות, נטבע בידי הוגות המשויות לגל השני של הפמיניזם. ראו למשל ספרה של סוזן בראונמילר: SUSAN BROWNMILLER, *AGAINST OUR WILL: MEN, WOMAN AND RAPE* (1975).
- 42 Fraser; Michael Warner, *Publics and Counterpublics*, PUB. CULT. 14, 49, 85 (2002), לעיל ה"ש 37, בעמ' 123.
- 43 ראו לדוגמה NOREEN CONNELL & CASSANDRA WILSON, *RAPE: THE FIRST SOURCEBOOK FOR WOMEN* (1974).
- 44 רק לשם ההדגמה, ב-24 בינואר 1971, אל מול קהל של 300 נשים עמדו קורבנות האונס וסיפרו את סיפורן בפומבי. סיפורים אלה תועדו והביאו לכתיבה פמיניסטית רבה על אונס בשנים שבאו לאחר מכן. בין השאר, משתמשת בעדויות אלה סוזן בראונמילר בספרה פורץ הדרך *AGAINST OUR WILL*, לעיל ה"ש 41.
- 45 MARIA BEVACQUA, *RAPE ON THE PUBLIC AGENDA: FEMINISM AND THE POLITICS OF SEXUAL ASSAULT* 33, 70 (2000).
- 46 Warner, לעיל ה"ש 42, בעמ' 89. עוד ראו, למשל, יחסה השלילי של התקשורת הממוסדת לעדויות נשים נגד תוקפנותו המינית של הבמאי רומן פולנסקי (נירית אנדרמן "שמי שרלוט. בגיל 16 רומן פולנסקי אנס אותי" **הארץ** – גלריה (31.12.2018) bit.ly/365Q93s).
- 47 ראו אלינה קורן "ההבניה של אונס בעיתונות והפוליטיקה של האשמת הקרבן" **הפיקוח על עברייני מין בישראל: ענישה או טיפול?** 221, 230 (אפרת שוהם עורכת, 2008).
- 48 ראו הגר להב "מקרה מזעזע": סיקור תקשורת של תקיפות מיניות בישראל" **מכון חיים הרצוג** 10, 38–36 (2008) bit.ly/3bGaWLZ.

זו קודם לכן.⁴⁹ מאפייני ייצוגי האונס בתקשורת הישראלית והאשמת הנפגעות במהלך ראיונות עיתונאיים עוררו ביקורת ציבורית מוגבלת בישראל.⁵⁰

(ב) נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת המקוונת

בעשור האחרון משמשות הרשתות החברתיות המתווך המרכזי היום-יומי של מידע, חוויות רגשיות, דרכי ביטוי ופעולה חברתית וכך נרחב לאקטיביזם פמיניסטי.⁵¹ Carrie Rentschler טוענת כי הרשתות החברתיות מעניקות לנשים הזדמנויות אסטרטגיות תקשורתיות חדשות לפתח שיח ציבורי נגדי, הקורא תיגר על נורמות חברתיות ומשפטיות שמשמרות את תרבות האונס.⁵² הרשתות מעניקות אפשרויות להפצת תובנות חליפיות לשיח הקיים בתקשורת המרכזית על תקיפות מיניות של נשים, מספקות גישה לנשים שלא זכו לסיקור תקשורתי ומעצבות מחדש עקרונות וערכים חברתיים בנוגע לפגיעות מיניות. המרחב המקוון משמש במה לעדויות של נפגעות עבירות מין שלא הובילו לפתיחת הליכים משפטיים ולעדויות שהובילו לפתיחת הליכים משפטיים שהנפגעות חוו אותם כפוגעניים, ומעניק לנפגעות אפשרות להשתתף, להשמיע קול, לקבל אישור לטענותיהן ולהשיג נקמה בפוגעיהן.⁵³ ואולם, מתחורר כי למרות התקווה שמרחבי השיח המקוונים יגבירו את המודעות לאלימות נגד נשים ויהיו בלם לתופעה,⁵⁴ גם בהם מתנהל שיח שנאה כלפי נשים הכולל איומים, השפלה והאשמת הקורבן. מחקרים מהשנים האחרונות מתארים את הרשתות החברתיות כאתרים המשמשים כפלטפורמות להטרדה מאיימת, הטרדה מינית ופגיעה בפרטיות.⁵⁵ התופעה שזכתה לכינוי "פורנוגרפיית-נקם" (revenge-porn) תפסה תאוצה

49 ראו שם, בעמ' 23–26; קורן, לעיל ה"ש 47, בעמ' 223.
 50 ראו קרן גרינבלט "אז אתם בעד או נגד אונס?" **העין השביעית** (13.10.2018) bit.ly/2TekFmw; איתי שטרן "פלבסק מידי לאונס" **הארץ** (28.11.2018) bit.ly/2TeOCTr.
 51 ראו למשל José Van Dijck, *Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*, J. MEDIA & COMM. RES. 195 (2014); Sophie Sills et al., *Rape Culture and Social Media: Young Critics and a Feminist Counterpublic*, 16 FEM. MEDIA STUD. 935 (2016); Lena Wanggrern, *Our Stories Matter: Storytelling and Social Justice in the HOLLABACK! Movement*, 28 GENDER & EDUC. 401, 407 (2016).
 52 Carrie A. Rentschler, *Rape Culture and the Feminist Politics of Social Media*, 7 GIRLHOOD & STUD. 65, 67 (2014).
 53 Michael Salter, *Justice and Revenge in Online Counter-Publics: Emerging Responses to Sexual Violence in the Age of Social Media*, 9 CRIME, MEDIA, CULT.: INT'L J. 225, 235 (2013).
 54 ראו למשל SHERRY TURKLE, LIFE ON THE SCREEN: IDENTITY IN THE AGE OF THE INTERNET (1995) Sills et al.; 255–271; לעיל ה"ש 51, בעמ' 936.
 55 להרחבה על התופעה של פרסום תמונה או סרטון בעלי אופי מיני פוגעני בלא בהסכמת הנפגעת כאמצעי נקמה של בן זוג לשעבר, ראו למשל מתוך ספרות ענפה: Alexa Dodge, *Digitizing Rape Culture: Online Sexual Violence and the Power of the Digital Photograph*, 12 CRIME, MEDIA, CULT. 65, 76–78 (2015); Jordan Fairbairn, *Rape Threats and Revenge Porn: Defining Sexual Violence in the Digital Age*, in EGIRLS, ECITIZEN 229, 232–235 (Jane Bailey & Valerie Steeves eds., 2015); Danielle K. Citron & Marry Anne Franks, *Criminalizing Revenge Porn*, 49 WAKE FOREST L. REV. 345, 347 (2014); Emily Poole, *Fighting Back against Non-Consensual Pornography*, 49

בשנים האחרונות. תופעה זאת כוללת הפצה או פרסום של תמונות עירום או תמונות אינטימיות בלא הסכמת הנפגעת, לרוב מתוך רצון של בן זוג לשעבר לנקום בה, אך לעיתים גם מתוך מניעים אחרים של בידור או סחיטת כספים.⁵⁶ Dodge מתארת כיצד השיח המקוון על אלימות מינית משפיע על התפיסות החברתיות של פגיעה מינית ושל מיתוסים הכרוכים בה ומבנה אותן.⁵⁷ בשל הקלות בהפצת חומרים בעלי אופי מיני פוגעני בלא הסכמת המצולמת, הרשתות החברתיות לעיתים מהוות בסיס להנצחה ואף להעצמה של תרבות האונס.⁵⁸

ב. תיאור המחקר

נכון לעת כתיבת המחקר, הוא הראשון למפות את תפיסותיהן של נפגעות עבירות מין המשתתפות בשיח הפייסבוק על פגיעה מינית, את השפעת התקשורת על ההליכים המשפטיים שעוברים תוקפיהן, ועל היכולת לעצב את התודעה הציבורית בנוגע לעבירות מין באמצעות התקשורת. המחקר מציב לראשונה אלה מול אלה את חוויותיהן הסובייקטיביות של הנפגעות במגען עם התקשורת הממוסדת ואת חוויות השתתפותן בשיח המקוון.

המחקר מבוסס על ראיונות עומק מובנים-למחצה עם 20 נפגעי ונפגעות עבירות מין שבחרו לחשוף בפייסבוק את סיפור הפגיעה המינית שהם עברו. לפי הגישה הפנומנולוגית המכוונת לחקר חוויות חיים הכוללות גרסאות תיאוריות, פרשניות ונרטיביות, נמנעו מהשערות מוקדמות באשר לעמדותיהן של המרואיינות ואפשרנו להן לספר את התכנים המשמעותיים עבורן סובייקטיבית.⁵⁹ שיטת המחקר האיכותני שעמדה נמנים ראיונות העומק מאפשרת לחקור תופעה חברתית במבט הוליסטי באמצעות ניתוח ההבניה הייחודית של עולמם של המשתתפים שחוו תופעה זו במקור והמשמעות שהם מייחסים לה.⁶⁰ ערכן של שיטות המחקר האיכותני הוכח במחקר הפמיניסטי והרב-תרבותי בכל הנוגע לחקר

U.S.F. L. REV. 181, 208–209 (2015); הדר דנציג-רוזנברג ורוני רוזנברג "פורנוגרפיית נקם כהטרדה מינית" **חוקים** ט 265 (2017).

56 שם.

57 Dodge, לעיל ה"ש 55.

58 ראו Shariff Shariff & Ashley DeMartini, *Defining the Legal Lines: eGirls and Intimate Images*, in EGIRLS, ECITIZEN 281, 291–306 (Jane Bailey & Valerie Steeves eds., 2015).

59 המחקר הפנומנולוגי מניח כי החוויה האנושית נבנית מתוך יכולתו הפנימית של האדם לכוון משמעות מורכבת ודינמית למציאות שאותה הוא חווה. לעקרונות שביסוד המחקר הפנומנולוגי, ראו למשל Max Van Manen, *From Meaning to Method*, 7 QUALITATIVE HEALTH RES. 345 (1997); Donald E. Polkinghorne, *Phenomenological Research Methods*, in EXISTENTIAL-PHENOMENOLOGICAL PERSPECTIVES IN PSYCHOLOGY 41 (Ronald S. Valle & Steen Halling eds., 1989).

60 ראו אשר שקדי **מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום** 30–29 (2003); אשר שקדי **המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני הלכה למעשה** 15–11 (2011); היידי לויט ואח' "למען קידום שלמות מתודולוגית: המלצות לתכנון ולהערכה של מחקר איכותני בפסיכולוגיה" **מגמות** נג(2) 9, 17 (2018).

ההתנסויות של נשים ושל קבוצות מוחלשות אחרות.⁶¹ בראיונות ביקשנו לעמוד על חוויות הנפגעות במגע עם עיתונאים בתקשורת הממוסדת לעומת חוויות פרסום עדויותיהן בפייסבוק ולהבין כיצד לדעתן פעילותן בתקשורת הממוסדת וברשתות החברתיות משפיעה על מערכת המשפט. במהלך ניתוח הנתונים האיכותניים ערכנו ניתוח תמטי לצורך יצירת קטגוריות משמעות. כמקובל בגישה האיכותנית, מהימנות המחקר מתבססת בין היתר על תיעודו, ולשם כך השתמשנו בתיאור עשיר של הנתונים ובציטוטים ישירים כפי שהובאו במקור מפייהן של המשתתפות. אלה מתלווים לפרשנות ומאפשרים לקרוא את להעריך את ממצאי המחקר.⁶²

אוכלוסיית המחקר של ראיונות העומק כללה 17 נשים ו-3 גברים, שדיווחו כי נפגעו מינית בדרגות חומרה שונות. גיל המשתתפים נע בין 18 ל-49 שנים. 11 מתוך המרוואיינים רואיינו גם לתקשורת המרכזית בנושא הפגיעה המינית שעברו לצד פרסומיהם ברשתות החברתיות, ואילו 9 מהמרוואיינים לא התראיינו בתקשורת המרכזית והסתפקו בפרסום פוסט בנושא בפייסבוק. ראיונות העומק נערכו בין החודשים יולי 2016 וספטמבר 2017 והתבססו על שאלון ומדריך ראיון שחיברנו לצורך המחקר. כל ראיון ערך כשעה וחצי בממוצע. בחודש אוקטובר 2017, כחודש לאחר סיום עריכת הראיונות, עלה קמפיין ה-#Me Too בישראל. בעקבות קמפיין זה רצינו להבין אם וכיצד השתנו עמדותיהן של הנפגעות באשר לשאלות שבמקד מחקרנו. לאור האמור, בחודשים יולי ואוגוסט 2018 ערכנו ראיונות השלמה טלפוניים בני כחצי שעה כל אחד בממוצע עם 17 ממשתתפי ומשתתפות המחקר. תכלית ראיונות ההשלמה הייתה לחשוף את האופן שבו המרוואיינות תופסות את השלכות קמפיין ה-#Me Too על שאלות המחקר שהוצגו בפניהן בעבר. מתודולוגיה זו של ראיונות חוזרים מוכרת ממחקרי אורך איכותניים (Longitudinal qualitative research), והיא שימשה לצורך הבנת תהליכים המתרחשים לאורך זמן בהקשרים חברתיים ותרבותיים והשלכותיהם על הפרט.⁶³ כל המרוואיינים חתמו על טופס הסכמה מדעת לפני הראיון. שמותיהן של הנפגעות שונות ופרטיהן המזהים טושטשו על מנת לשמור בהקפדה על חסיון ופרטיותן. המחקר קיבל את אישור ועדת האתיקה של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

ג. ממצאים

מניתוח ממצאי ראיונות העומק ביחס לבחינה ההשוואתית בין דעתן של הנפגעות על כוח השפעת התקשורת הממוסדת על ההליך המשפטי לכוח ההשפעה של הרשתות החברתיות עולות שתי תמות שלפיהן נבנה פרק זה. תמה ראשונה מתייחסת להערכתן של הנפגעות את השפעתה של כל אחת מהמדיות על התנהלותם של סוכני המשפט. תמה שנייה מתייחסת

61 שם, בעמ' 16.

62 CLIFFORD GEERTZ, THICK DESCRIPTION: TOWARD AN INTERPRETIVE THEORY OF CULTURE, THE INTERPRETATION OF CULTURES: SELECTED ESSAYS 310–323 (1973).

63 להרחבה על מתודולוגיית המחקר האיכותני המתמשך, ראו Rachel Thomson, *The Qualitative Longitudinal Case History: Practical, Methodological and Ethical Reflections*, 6 SOC. POL'Y & SOC'Y 571, 572 (2007).

להערכתן של הנפגעות את השפעתה של כל אחת מהמדיות על התודעה החברתית ביחס לעבירות מין, המשפיעה בתורה אף היא על הממסד המשפטי ועל רווחתן האישית.

1. השפעת החשיפה של נפגעות בתקשורת הממוסדת והמקוונת על מערכת המשפט

בראינות העומק נשמעו עמדות מעורבות בנוגע להשפעת חשיפתן של הנפגעות בתקשורת על התנהלותה של מערכת המשפט. חלק מהמרואינות טענו כי לתקשורת הממוסדת השפעה רבה יותר על מערכת המשפט בשל מעמדה הציבורי הרם, קהל הנמענים הקבוע שלה והאמינות המיוחסת בממסד למתפרסם בה. מנגד, טענו אחרות כי בסביבה התקשורתית הנוכחית התקשורת הממוסדת והפייסבוק הם כלים שלובים, ואין פלטפורמה אחת יכולה להשפיע על ההליך המשפטי בלבדית.

נפגעות אחדות הצביעו על השפעה ישירה של השימוש בתקשורת הממוסדת על החלטות ומהלכים משפטיים בעניינן. לדבריהן, הביקורת בתקשורת נתפסת במערכת המשפט כאיום, ולכן הפרסום ממריץ את סוכני המשפט לשינוי התנהלותם בשני מישורים: האחד, שינוי סדר היום של המערכת, והשני הפגנת רגישות לצורכיהן הרגשיים של הנפגעות. ג'קי סיפרה: "הפרקליטות התעוררה כשתוכנית תחקירים בטלוויזיה ביקשו תגובה [...] ומיד פנה הפרקליט, תוך יום פתאום חזרו אליי עם תשובות, אנחנו מטפלים ומתלבטים, אנחנו נזמן אותך לפגישה וכו'". דוד טוען כי רק בזכות כתבת טלוויזיה נפתח מחדש תיק חקירה שנסגר בעניינו: "המשטרה לדעתי סגרה את התיק מיידית איך שהגשתי אותו וברגע שהכתבת פנתה אליהם, אמרו לה: התיק בחקירה. פתחו אותו מחדש". דונה, שנפגעה במקום עבודה ציבורי, איימה על מעסיקיה בפרסום הפגיעה בתקשורת אם לא יתחשבו ברגשותיה. לדבריה רק בשל החשש מפרסום ויתרו מעסיקיה על דרישתם לעימות בינה לבין התוקף: "לא הסכמתי [...] אמרתי להם: לפני העימות אני כבר יוצאת לתקשורת ואני מספרת הכול אז הם נורא פחדו מזה".

לדברי הנפגעות, שסברו כי התקשורת הממוסדת משפיעה על ההליך הפלילי יותר מהרשתות החברתיות, הסיבות לכך הן האמינות המיוחסת לתקשורת הממוסדת ומאפייניה החד-כיווניים שהופכים אותה לנגישה לכול וכזאת שאינה מותנית במיומנויות טכנולוגיות. ג'יין סבורה כי התקשורת המרכזית זוכה לרף אמינות גבוה בקרב שופטים, ואילו הפייסבוק מייצר אי-אמון: "אני חושבת שעדיין הפייסבוק צריך את האישור של התקשורת הרשמית בשביל להפוך לאמת, כי עדיין יודעים שיש נרטיבים, יש סיפורים חצי אפויים". אליסון מחדדת כי אמינות המיוחסת לתקשורת הממוסדת מתקפת את טענותיהן של הנפגעות בעיני השופטים יותר מהמתפרסם בפייסבוק: "אני חושבת שהתקשורת הממוסדת משפיעה על שופטות ושופטים, ולפחות על התפיסה של האמינות של המתלוננת. אם היה לך את השחלות לקום וללכת לדבר בטלוויזיה אז כנראה שאת עומדת מאחורי הסיפור שלך, זה מוסיף לזה אמינות".

נפגעות אחרות טענו שלעומת כוחה של התקשורת הממוסדת הנובע מכך שגם הנמענים הפסיביים נחשפים למסריה, השפעת הפוסט בפייסבוק מותנה בחוג החברים של כותב הפוסט וביכולותיו הטכניות להגיע לקבוצות רלוונטיות. חנה טוענת שהפרסום בפייסבוק

דורש מיומנות טכנולוגית שלא לכל אחד יש: "בפייסבוק את נכנסת לקבוצות מסוימות כדי לקבל את המידע הזה. ולכן התקשורת הממוסדת הרבה יותר חשופה ונגישה לכולם". גם לילי מחזקת טיעון זה: "יש את האוכלוסייה שבעצם לא חשופים לפייסבוק. האנשים היותר מבוגרים, ואני אומרת אם אנחנו רוצים לצעוק את הצעקה ושיהיו יותר אנשים – זה דרך התקשורת, חד משמעית". קלרה גורסת כי בניגוד לתקשורת הממוסדת, הנהגית מחשיפה מובטחת, כוח ההשפעה באמצעות הפייסבוק תלוי בהתנהלותו של הכותב ובמעגלים החברתיים שהוא נחשף אליהם: "להיחשף בפייסבוק ולא בכלי תקשורת ציבורי יש בזה פחות אימפקט ללא ספק. פייסבוק זה ציבורי אבל זה לא חייב להיות ציבורי, זה תלוי בהגדרות שלך ובמספר החברים".

שרון, פעילת רשת שנאנסה בצעירותה ותומכת כיום בנפגעות אחרות, סבורה כי הפייסבוק משמש ערוץ מעקף בלעדי עבור נפגעות שאין להן מהלכים בתקשורת הממוסדת, והוא מספק להן חשיפה רחבה ביותר. שרון טוענת לטשטוש השורר בין התקשורת הממוסדת לבין התקשורת המקוונת בשני היבטים. לדבריה, עיתונאים מלקטים חדשות גם מתוך השיח ברשתות החברתיות ומעניקים לו תפוצה רחבה. נוסף על זה, לתוכניות טלוויזיה יש עמודי פייסבוק משלהן המפיצות תכנים ששודרו בתקשורת המרכזית לנוחותם של צופים שלא צפו בתכנים אלה בזמן אמת: "אם משהו מספיק חזק וחשוב ברשת, הוא יגיע גם לתקשורת המרכזית. זה בדרך כלל עובד ככה ולא הפוך. כשמשהו עולה לתוכנית הטלוויזיה 'צינור לילה', כמות האנשים שרואה את התכנית לעומת כמות האנשים שנכנסת לדף הפייסבוק של התוכנית, היא הבדל של שמיים וארץ. בגלל זה, כל תוכנית שלי שהייתי בטלוויזיה, צילמתי בוידאו בעצמי והעליתי אצלי בפייסבוק, וכל מי שלא ראה, בעצם ראה בפייסבוק".

ציון כי בראיונות שניהלנו לאחר עליית קמפיין ה־#MeToo נשמעו היגדים נוספים על חולשת השפעת הרשתות על מערכת המשפט. הנפגעות הביעו אכזבה מכך שבניגוד לארצות הברית, לא התחולל שינוי ביחסם של סוכני המשפט אל הנפגעות גם לאחר קמפיין רשת רבת־תפוצה זה. קלרה אמרה: "בניגוד לעולם, אין בארץ יותר תלונות למשטרה וגם לא החמרה בענישה, אבל הדור שלנו כהורים יהיה אחר עם הילדים שלנו מתוך מקום שנאמין להם וגם ננסה לעודד שינסו לקבל צדק". גם אליסון טוענת כי הקמפיין הרשתי בארצות הברית השיג תוצאות משפטיות, בניגוד לישראל: "אני חושבת שבארץ האפקט עדיין פחות מדהים ממה שקורה בחו"ל. אני חושבת שאצל הרבה מאוד נפגעות החלק המשמעותי לא תמיד מתבטא בענישה או בסנקציה המשפטית, אלא בלגיטימציה של לדבר על הפגיעה ולדעת שמאמינים ושיש קבלה והחלה סביבתית לדבר הזה. בחו"ל זה מאוד ניכר [...] אמירה כללית כמו במשפטו של ביל קוסבי שמאמינים לך לא משנה מה, ויש תמיכה. קשה לדעת מה יהיו ההשלכות המשפטיות של זה, אבל לראות את ביל קוסבי אזוק [...] זה נותן המון מקום לנפגעות לדבר". גם שרון ביטאה אכזבה דומה: "בארץ אני מרגישה שאנחנו עדיין מאחור, הייתי שמחה לראות עמידה יותר איתנה של הפרקליטות, משטרה ובעיקר תקשורת". גם ונדי, נפגעת מין בקהילה הדתית, סבורה כי הקמפיין העניק תמיכה לנפגעות אך לא חולל שינוי במערכת המשפט: "ראיתי נפגעות שרק בגלל הקמפיין התחילו לכתוב בפייסבוק אבל הן לא הלכו להתלונן במשטרה כי שום דבר לא השתנה. במשטרה עדיין

קשה, וגם בית המשפט לא שינה את יחסו לנפגעות עבירות מין". קלרה, שהתלוננה במשטרה, הביעה אכזבה מהנפגעות שאינן פונות לאפיק הפלילי ומסתפקות בפעילות רשתית: "נשים לא הולכות למשטרה ולא נאבקות לשנות, בארץ נשים אומרות עשיתי את שלי כשאמרתי 'גם אני' וזהו".

2. השפעת התקשורת על שינוי התודעה הציבורית ועל רווחתן של הנפגעות

מרבית הנפגעות שהתראיינו למחקר זה סבורות כי שלא ככוחה הניכר של התקשורת הממוסדת להשפיע על הליכים ממסדיים, כוחה לחולל שינוי תודעתי בנוגע לעבירות מין הוא מוגבל, בוודאי ביחס לכוחן של הרשתות החברתיות. המשתתפות הצביעו על החסמים הקיימים בתקשורת הממוסדת המונעים מהלכים שיובילו שינוי תודעתי בציבור, ובהם שיקולי עריכה, אינטרסים חיצוניים מוסוים הקובעים את סדר היום התקשורתי ואת שגרת העבודה העיתונאית. מנגד, הן הצביעו על הזמינות הרבה ועל היעדר שיקולי עריכה במתפרסם ברשתות החברתיות, החיוניים למהלך של שינוי תודעה. לצד זאת הצביעו הנפגעות על רכיבי "תרבות האונס" המצויים גם בשיח הרשתי.

הנפגעות בחנו את השלכות ההבדלים בין ההתנהלות שלהן עם עיתונאים לבין הפעילות ברשתות החברתיות, על רווחתן האישית. הן מיקדו את ההבדלים בין חוויותיהן הסובייקטיביות במגע עם העיתונאים לעומת חוויית החשיפה ברשתות החברתיות בשלושה ממדים: היכולת לשלוט במסר; ההתמודדות עם "תרבות האונס"; מידת התמיכה לעומת הפגיעה שהן חוות בשתי הפלטפורמות. בפרק זה יובאו זה לצד זה ההבחנות שערכו הנפגעות בנוגע לכוחן של שתי פלטפורמות הביטוי, הממוסדת והמקוונת, לעצב את התודעה לצד תובנותיהן על המחיר הרגשי ותחושת ההישג הנלווים למעבר מאלם להשמעת קול.

מידת השליטה של הנפגעות על מסריה

הנפגעות טענו כי במהלך החשיפה בתקשורת הממוסדת הן מאבדות את שליטתן במסרים שהן מבקשות להעביר לציבור. לדידן, מלבד פגיעה אישית יש בכך מחסום בעיצוב התודעה הציבורית באשר לעבירות מין. דונה, שהפוגע בה חויב לפצותה, סירבה להתראיין לאמצעי התקשורת משום שחששה הן מאי-יכולתה להשפיע על עיצוב מסריה והן מיכולתו של התוקף להשפיע על הסיקור העיתונאי לרעתה. דונה בחרה להיחשף לראשונה בפייסבוק: "בתקשורת היו עורכים את הריאיון בדרך אחרת שמתאימה להם, אני רציתי נרטיב אחר: עכשיו אני במרכז [...] כי ידעתי שתבוא מתקפה [...] כי הוא אישיות בעלת מעמד [...] והדבר השני, [...] אני רציתי להראות לנשים: תדרשו פיצויים, זה החוק, זה מגיע לנו ואין לנו מה להתבייש". דונה הסבירה כי הבחירה בפרסום בפייסבוק זיכתה אותה בשליטה מלאה על המסרים, באמצעות מחיקה של תגובות פוגעניות: "זה היה מאוד בקפידה מה אני מספרת [...] גם חסמתי תגובות של אנשים [...] מי שכתב שטויות זה היה ממש למחוק [...] עכשיו זה הזמן שלנו לקבל את הבמה. ואם זה הקיר שלי – אף אחד לא יכתוב פה שיט". גם קלרה, שנאנסה בידי אדם מוכר ובעל מהלכים בתקשורת, חשה חסרת אונים מול יכולתו של

הנאשם בתקיפתה להשפיע על "מסגור"⁶⁴ הדיון התקשורתי בצורה שתיטיב עימו ציבורית ומשפטית: "מאוד הרגשתי רע עם זה שהשיח מאוד מהר נהיה סביב תרבות מועדוני הלילה וסם האונס. כל השיח הוסט לשם. אני זה לא היה בכלל עם סם אונס וזה לא היה קשור לתרבות מועדוני הלילה. הסיבה שהוא עשה את זה, כי מעורכי הדין שלו הוא ידע שזה בכלל לא קביל שכל סיפור של סם האונס לא ייכנס בכלל לכתב האישום". ג'יין, שחששה אף היא ממסגור מוטעה של עדותה, אשר ייצור אי-אמון בתלונתה, בחרה בפרסום ראשון בפייסבוק. ברם שליטתה במסר אבדה כשהעדות פורסמה באתרים מקוונים של אמצעי התקשורת המרכזיים: "זה שלקח לי מלא זמן לכתוב את הפוסט זה היה כי נורא היה חשוב לי שלא יישאר מקום לבלבול או עיוות או סילוף, ובסופו של דבר כן עיוותו וסילפו את הדברים שכתבתי. זאת אומרת, למשל, בפוסט נורא הקפדתי לא להגיד הטרדה מינית כי לא רציתי להדביק לזה תג פלילי שאולי אחר כך ברגע שהתג ייפול, אז כל החומרה של המעשה – תיפול. אבל שנייה אחרי שכתבתי את הפוסט כל הכותרות בכל האתרים היו: מאשימה בהטרדה מינית".

מרואיינות אחרות הצביעו על מאפייני סגנון הסיקור העיתונאי החוסמים את אפשרות הנפגעות לחולל שינוי בתודעה הציבורית בנוגע לעבירות מין באמצעות המסרים שהן מבקשות להעביר. הנפגעות הבחינו בנטייה לדרמטיזציה בסיקור⁶⁵ ובהטיה לכיוון האנשה – פרסונליזציה⁶⁶ – התמקדות באדם ולא בסוגיה לצורכי הגבהת המדרוג. אמנדה, שנאנסה במהלך שירותה הצבאי בעזרת סם אונס, נפגעה מדרישות העיתונאים שתיחשף בכתבה בשמה המלא: "פתאום זה היה נראה לכתב פחות עם רייטינג כי אני לא מוכנה לחשוף שמות ואני דורשת שיהיה תחקיר [...] אני לא באה לבכות, אני רוצה להוביל שינוי למען אחרות: אני רוצה תחקיר [...] נתונים, מה היה אז ומה יש היום". גם ריק, צעיר חרדי שנאנס בנעוריו, חווה יחס דומה בתקשורת הממוסדת והבין כי התקשורת הממוסדת מחפשת מדרוג גבוה ולא שינוי חברתי: "ברגע שאמרתי שאני לא מוכן למסור פרטים על המקרה שלי אז זה לא מספיק סנסציוני". קלרה קבלה על כך שלצורך העצמת הממד הרגשי בכתבה ביקש ממנה הבמאי בטלוויזיה לחבק שורדות עבירות מין אחרות שאותן לא הכירה.

המרואיינות הוסיפו וטענו כי ההחלטה להיחשף בתקשורת הממוסדת פגעה גם ברווחתן הנפשית בשל הלחצים שמפעילים העיתונאים על הנפגעות לפני הריאיון ובמהלכו. אמרה קלרה: "החיים פשוט משתנים בשנייה ונכנסים ללופ מטורף ומתקשרים אליך עשרות שיחות ביום מאמצעי תקשורת בשביל לראיין אותך, ולא ישנתי ימים [...] היה לי מאוד קשה

64 מונח ה"מסגור" (Framing) רווח במחקר התקשורת ולפיו אמצעי התקשורת בוחרים ומבליטים עניינים בדיווח באמצעות מסגרות המגדירות את הבעיות הנדונות, את הכוחות היוצרים אותן, מבטאות שיפוט מוסרי ומציעות תרופה לבעיה. חשיבותו של המסגור מתבטאת ביכולתו להעלים קולות ולהחליש טיעונים; כך יש ביכולתה של התקשורת למסגר נושאים בדרכים שיטו לטובת צד מסוים בלי להראות הטיה מפורשת. בשל כוח השפעתה של התקשורת על קביעת סדר היום ועל אופי ההתייחסות למציאות, יאמץ הציבור גם את זוויות הראייה שהתקשורת משקפת ב"מסגרת" הפרשנות שהיא מעניקה לאירוע המסוקר. ראו פלג **דלתיים פתוחות**, לעיל ה"ש 3, בעמ' 35.

65 WILLIAM HALTOM, REPORTING ON THE COURTS: HOW THE MASS MEDIA COVER JUDICIAL ACTIONS 186 (1998).

66 שם, בעמ' 48–52.

נפשית כי ניסיתי לתת כמה שיותר ראיונות בשביל לקדם את האג'נדה ונכנסתי ללופ שאני לא יכולה לצאת ממנו".

האפשרות להיאבק ב"תרבות האונס"

במהלך התמודדותן של הנפגעות עם המאפיינים הסגנוניים של סיקור עבירות מין בתקשורת המרכזית ובפוסטים המתפרסמים ברשתות החברתיות, הן הבחינו בקיומן של דעות קדומות בנושא פגיעות מיניות המונעות מהלך של שינוי תפיסתי בציבור. הנפגעים הצביעו על תפיסות סטראוטיפיות הרווחות בתקשורת הממוסדת ומשקפות את תרבות האונס, ובהן האשמת הקורבן וזלזול בחומרת עבירות מין שבמסגרתן לא נאבקה הנפגעת בתוקף, ואף הייתה לה היכרות מוקדמת עימו. אליסון התראיינה בתוכנית טלוויזיה פופולרית לאחר שחשפה את הפגיעה המינית שחוותה במהלך נסיעה באוטובוס וכאבה את יחסו המזלזל והמאשים של המגיש: "הוא שאל: למה לא עשית זה וזה. ואני לא יודעת אם הרמתי עליו את הקול, אבל הסברתי לו מה זה קיפאון. אמרתי לו שזה אחד ממנגנוני ההגנה של הגוף פשוט ואת מפחדת שהתוקף יעשה צעד יותר אגרסיבי". אליסון גורסת שסיפורה זכה להבלטה בטלוויזיה בשל הנטייה בתקשורת להעדיף את "הנפגעים האידיאליים"⁶⁷ שלא הייתה להם היכרות מוקדמת עם התוקף, ולכן הם נהנים מלגיטימציה מיידית ומוצגים כפגיעים, כחסרי ישע, כתמימים וכראויים לחמלה: "האירוע שעברתי, זה אירוע שיכול לקרות לכל אחת וזה נופל בגדר 'לא עשית שום דבר שמגיע לה את זה'. זה לא מתוך מערכת יחסים, לא כי שתיתי משהו, הייתי ילדה חמודה עם גומות חן שהולכת לעבודה. אף אחד לא יכול להאשים אותי". אליסון מדגישה כי גם לכושר הביטוי של הנפגעת יש השלכה על היחס התקשורתי כלפיה, וכך נוצרת אפליה בסיקור עבירות מין: "אני עוברת מסך טוב ואני חנינית ומאוד קל להביא בחורה שמצטלמת טוב ושהיא קוהרנטית, וזה יכול לייצר איזה שהוא אפקט מצנן [...] נתחיל להאמין רק לנשים מסוימות ואז 'היא כן, את שומעת שהיא חכמה, היא גם אקדמאית, את רואה את זה. אבל ההיא לא, לכן לא תשמעי איך היא מדברת', השיח יכול מאוד מהר להשתבש".

המניע של קלרה שנאנסה בידי איש חברה ליזום ריאיון לטלוויזיה היה ניתוח הנטייה להאשמת הקורבן, אך מטרתה זו לא הוגשמה: "הסיבה היחידה שהסכמתי זה היה כי בדיוק בערוץ 2 הייתה כתבה על חיי הלילה. הכתבת דיברה שם נגד, אם את שותה עם מישהי דרינק – אז אל תתפלאי שאת מוצאת את עצמך ואת לא יודעת. הכתבה הזאת ממש הקפיצה אותי ואז בעקבות זה הרגשתי שחייבים כן בתקשורת לתת איזה שהוא say, [...] אבל בהפקה אמרו: 'הזווית שלך לא מתאימה לנו [...] את לא בליינית ולא אשת חיי לילה, את אימא לשני ילדים [...] זה לא אמין כנראה, את צריכה להיות טייפ קאסט מסוים'". ג'יין ודורותי, שפנו לפייסבוק ולא לתקשורת המרכזית, נתקלו אף הן בחומת דעות קדומות בנושא עבירות מין. דורותי, שנאנסה במועדון הלילה שבו עבדה, ספגה קיטון של האשמות בשל אופי העיסוק שלה. ג'יין, שהתלוננה על התבטאויות פוגעניות של ידוען, סבורה שלא זכתה לאמון בשל הציניות שמאפיינת אותה: "התדמית שלי, זה כאילו משהו מאוד ציני, הכול מצחיק, הכול חסר משמעות, הכול סרקסטי. ואז פתאום אני בסיטואציה שדורשת ממני שפה קורבנית

67 ראו ה"ש 34 לעיל. כן ראו Nils Christie, *The Ideal Victim, in* FROM CRIME POLICY TO VICTIM POLICY REORIENTING THE JUSTICE SYSTEM 17, 18–22 (Ezzat Fattah ed., 1986).

יותר. לפחות ענווה, סובלת, אמפתית לאחרים. זה נראה כאילו אני לא לוקחת את זה ברצינות, זה נראה כאילו לא באמת חשוב לי הנושא, אני ממציאה אפילו כי איך זה יכול להיות שבן אדם פגע בי ואני צוחקת על זה, אז יכול להיות ששיקרתי".

תמיכה לעומת ניצול וקושי להיחשף

הנפגעות שהשתתפו במחקר הדגישו את חשיבות התמיכה התקשורתית בנרטיב שלהן כמשאב חיוני לשינוי תודעת הציבור. בתוך כך הן בחנו את יכולתה של התקשורת הממוסדת לעומת הרשתות החברתיות להגשים את ציפיותן לתמיכה. רוז סבורה שהריאיון העיתונאי מעמיק את תסמיני הטראומה המינית שחווה הנפגעת, ואילו הפייסבוק מאפשר חשיפה רגשית חיובית בשל היעדר קול ומבע פנים של השומע או הרואה. לגרסתה, היעדרן של תגובות אלה מקל את ההחלטה להתערטלות פומבית: "כשאת מדברת, את שומעת את עצמך, זה הרבה יותר קשה מאשר לכתוב [...] גם תגובות [...] פלשבק מול אחרים [...] זה הרבה יותר קשה כשזה קורה מול אחרים מאשר כשאת לבד עם עצמך במחשב".

נפגעות אחדות הצביעו על תחושתן כי התקשורת הממוסדת מנצלת אותן לצורכי העלאת המדרוג ובתוך כך מגבירה את תחושת חוסר הערך העצמי והניכור שהן חשות לאחר הפגיעה. אלן הצביעה על הגישה התועלתנית של העיתונאים, הממהרים לנושא החדשותי הבא ואינם ערים לצרכיה הרגשיים של המתלוננת בתמיכה ובחמלה: "מתייחסים אליך נורא יפה כשרוצים שתבואי להתראיין [...] התחקירנית מלקקת לך ואומרת לך: 'יו וזה כל כך חשוב מה שאת הולכת להגיד ונורא חשוב לנו שתבואי'. הם גורמים לך להרגיש שאת מלכה. איך שאת באה, את פח, כלום ושום דבר. ברגע שעוד לפני שהתראיינת, ברגע שאת מגיעה לתוכנית, נגמר הסיפור, את כבר כלום ושום דבר". גם דורותי, שנפגעה מכך שהתקשורת איבדה עניין באונס שחוותה בגלל העונש הקל שקיבל האנס, מותחת קו מחבר בין ההטיה לכיוון הסנסציה בתקשורת לבין תחושת הבדידות והערך העצמי הנמוך שחוותה: "כשנסגרה עסקת טיעון והוא קיבל גם רק חצי שנה עבודות שירות [...] כתבו על זה רק ב'הארץ' [...] זה כבר לא סקסי ואף אחד לא בא ואמר: בוש, משהו [...] ולאף אחד לא אכפת, אני יודעת שזה לא אישי אבל זה גורם לך לחשוב: וואלה". מנגד, השימוש בפייסבוק העניק לאלן תחושת שליטה שהפיגה את תחושת הניצול: "הפייסבוק, אז הוא דווקא שימש כפלטפורמה מעולה בשבילי בכל התקופה הזאת כי בפייסבוק לא הרגשתי מנוצלת [...] אני שלטתי על החומרים שאני מוציאה החוצה וגם על מה שאני מקבלת".

יצוין כי נפגעות אחרות נקבו בשמן של עיתונאיות שליוו אותן גם לאחר הריאיון העיתונאי ונשארו איתן בקשרי תמיכה וחברות. קלרה סיפרה שהשיחה שקיימה עם העיתונאית העניקה תיקוף ואישור לתחושותיה: "הרמתי אליה טלפון והתחלתי לספר לה את הסיפור ממש ברעד ובקול שבור. תוך כדי שאני מספרת לה מה קרה, פתאום אני מבינה שבעצם קיבלתי סוג של אישור סופי ובטוח שלא דמיינתי את זה". גם עבור ג'קי, נפגעת מינית בקהילה החרדית, הפנייה לתוכנית תחקירים בטלוויזיה הייתה קרש הצלה. עורך התוכנית הסדיר לה ליווי משפטי ועודד אותה להגיש תלונה במשטרה. ברם גם לדעתה התמיכה המתמשכת שמקבלות נפגעות בפייסבוק תורמת לשיקום מוצלח יותר מאשר החשיפה הנקודתית בתקשורת הממסדית תורמת לו: "העורך של התוכנית היה נקודת הגרעין האמונית שלי. הוא החזיר לי את האמון באנשים, ומה שקרה בעצם זה שהחשיפה

הייתה בדיוק זה, להוציא את הסוד הזה. אבל בפייסבוק אני מוצאת דרך מאוד גדולה להעביר את החוויות האישיות בצורה מתמשכת. אנשי הטלוויזיה באים והולכים [...] בהקשר של יצירת מין חיבוק קהילתי תומך, לפעמים דווקא אנשים שמעורבים לך נורא בחיים, הורים משפחה וחברים, מתקשים להביא את אותו חיזוק שדווקא זרים לך ברשתות יכולים להביא".

עמדות הנפגעות כלפי מיזם ה-#MeToo

לעומת ההסכמה ששררה בין הנפגעות כי מיזם ה-#MeToo לא השפיע על מערכת המשפט, הנפגעות נחלקו בעמדותיהן בשאלה אם המיזם חולל שינוי תודעתי בציבור. בין הנפגעות נשמעו קולות שלפיהם הקמפיין הרשתי העניק אמינות למתלוננות על עבירות מין. מישל אמרה: "הרבה חשבו שזה לא הגיוני שיש כל כך הרבה אנשים שעברו פגיעות מיניות, שהם סתם מפרסמים כדי לקבל לייקים, אמפתיה ופרסום. עכשיו הם יודעים שאין כמעט בחורה שלא הוטלדה". גם ריק, שנפגע בנעוריו בישיבה שבה למד, חש שינוי תודעתי אך בעיקר בנוגע לאלימות מינית המופנית נגד נשים: "בגלל הקמפיין דיברתי יותר בחופשיות על ההתמודדות שלי, אני מרגיש במקום יותר מקבל. אבל עדיין פגיעות בגברים זה טאבו לא נתנו במאבק מספיק קול לגברים נפגעים. קיבעו את זה שזה מאבק של נשים". ג'יין סבורה כי הקמפיין משנה תודעה ומקל את רגשות האשם של הנפגעות, תסמונת מוכרת לאחר טראומה מינית: "נשים חשות בסדר לדבר על פגיעות ללא רגשות אשם. השיח לא רק על התקיפה שלך. המשא מתחלק בין הכתפיים של כולם וזה יותר קל". אליסון סבורה כי הקמפיין מקל על חלחול רעיונות פמיניסטיים לתודעה הציבורית: "יותר נשים שבעבר לא הזדהו עם אמירות פמיניסטיות [...] היום מכילות ומקבלות ומשתפות פעולה יותר עם הדבר הזה. פעם הייתי צריכה לעשות יותר הסברה, גם לנשים, על הדבר הזה. היום גם נשים מרגישות יותר נוח לקחת חלק בנושא הזה [...] למרות שהחברה מאוד פטריארכלית ומסורתית בארץ".

לצד האמור נשמעו קולות ביקורת ואכזבה מכך שהתייצבותן של נשים ידועניות כמובילות מהלך זה גימד את חלקן של הנשים האמיצות והאנונימיות שחוללו את המהפך האמיתי שנים קודם לכן. לרה הסבירה: "קמפיין הרבה פעמים מתחיל מראש שרשרת המזון, מסלבריטאיות, ואז הנשים הפשוטות, צרכניות המוסיקה והקולנוע, צריכות/נדרשות לתמוך בהן במפורסמות והמפורסמות בתמורה לתמיכה מעצימות את הנשים הפשוטות. זה אמורפי בעיניי. האישה החזקה כאילו עושה בשביל כולנו ואנחנו צריכות להודות לה, אבל האומץ שלה בא מלמטה! [...] לי יש תחושה שאופי המאבק הזה רק מחזק את מאבק הסלבס וזה לא מאבק בעיניי". גם שרון וקלרה תמכו בביקורת זו: "בארץ זה תפס תפנית מזעזעת שסלבריטאיות התחילו לספר על מישהו שלחש לה משהו באוזן לפני 20 שנה וזו החטאה גדולה של המטרה". אליסון טוענת כי יכולתו של הפייסבוק לחולל שינוי תודעתי מוגבלת בשל שינויים טכנולוגיים: "פעם הייתה יותר חשיפה. היום יותר פרסומות ולא רואים את כל החברים בפיד אז פחות אנשים רואים אותי. לא בטוח שאם פייסבוק היה ככה בזמני הייתי כל כך נחשפת".

הטבלה שלהלן מציגה את הפערים שבין יכולות ההשפעה של התקשורת הממוסדת לתקשורת המקוונת, כפי שנתפסת בעיני הנפגעות, ואת ההבדלים בין החוויות הסובייקטיביות של הנפגעות בהתנהלותן בשתי פלטפורמות ביטוי אלה.

טבלה: תפיסת ההשפעה של התקשורת הממוסדת ושל הרשתות החברתיות על ההליך המשפטי ועל התודעה הציבורית בעיני נפגעות עבירות מין לפני קמפיין ה־#MeToo ואחריו

רשתות חברתיות	תקשורת ממוסדת	
<ul style="list-style-type: none"> - השפעה מצטברת ולא מיידית המותנית בכמות השיתופים לתכנים המתפרסמים - יחס ספקני ורף אמינות נמוך בעיני סוכני המשפט למתפרסם ברשתות החברתיות 	<ul style="list-style-type: none"> - האצה של הליכים משפטיים הזוכים לסיקור - הגברת התחשבותם של סוכני המשפט בצורכי נפגעות הפונות לתקשורת הממוסדת - ייחוס אמינות לנפגעות הנחשפות בתקשורת הממוסדת - השפעה מוגברת על שחקני המשפט בלא תלות במיומנותיהם הטכנולוגיות 	השפעה על הליכים משפטיים
	קמפיין ה־#MeToo לא חולל שינוי בהשפעה של המתפרסם על ההליכים המשפטיים	
<ul style="list-style-type: none"> - הנצחת סטראוטיפים רווחים ב"תרבות האונס" בידי חלק מהגולשים - הבעת תמיכה בנרטיב הנפגעים - מתן קול גם לנפגעים שאינן להם מהלכים בתקשורת הממוסדת 	<ul style="list-style-type: none"> - הנצחת סטראוטיפים רווחים ב"תרבות האונס" משיקולים של העלאת המדרוג - מסגור שגוי של תקיפות מיניות בשל העדפת קורבנות "אידיאליים" 	השפעה על התודעה הציבורית
	קמפיין ה־#MeToo העניק לגיטימציה לנפגעות עבירות מין אך רידד את השיח והדיר מהתודעה נפגעות שאינן ידועניות	
<ul style="list-style-type: none"> - תחושת קול להשמיע קול - תחושת תמיכה והקלה 	<ul style="list-style-type: none"> - תחושת אובדן שליטה במסר - תחושת ניצול - תחושת השתקה בשל סטראוטיפ "הנפגע האידיאלי" 	השפעה על רווחת הנפגעת

ד. דיון ומסקנות

1. הקשר בין השפעת החשיפה בתקשורת לבין השפעת ההליך הפלילי על רווחת הנפגעות

ספרות מחקרית רחבה עסקה במקומן השולי יחסית של נפגעות בהליך הפלילי ובצומת המפגש הקשה והטעון שלהן עם סוכני מערכת אכיפת החוק.⁶⁸ חלק אחר של המחקר האמפירי הרחב שערכנו בחן את חוויותיהן הרגשיות של נפגעות בהליך הפלילי והשווה בינן לבין חוויותיהן הרגשיות בתהליך החשיפה בפייסבוק. בחלק האחר של המחקר, שעליו הרחבנו במאמר נפרד,⁶⁹ מצאנו כי קבלת אנשי המקצוע את ההחלטות, התנהלות ההליך על פי שלבים מובנים ולא מוכרים, הדיבור בז'רגון מקצועי והפער בין הנרטיב של סיפור הפגיעה כפי שהן חוו אותו לבין הסיפור המשפטי שנתפס רלוונטי להוכחת האשמה – כל אלה מחזקים את תחושת חוסר השליטה של הנפגעות במתרחש במרחב המשפטי. מנגד, הנפגעות תיארו, ככלל, חוויות רגשיות חיוביות כחלק מתהליך עיבוד הטרומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק. אל מול תחושת הבושה וההאשמה העצמית שחוו בהליך הפלילי הן חוו, ככלל, הפגת מועקת הבושה והאשמה בעקבות בחירתן להיחשף בפייסבוק. בהליך הפלילי הן תיארו תחושה של היעדר שליטה – על קבלת ההחלטות, על הנרטיב של סיפור הפגיעה ועל התנהלות ההליך – תחושה שגררה חרדה ופחד, ואילו ברשתות החברתיות הן תיארו תחושה של השבת השליטה על סיפור הפגיעה, על התנהלותן בתוך השיח ועל תחושות של ביטחון. את רגשות הכעס, האכזבה והתסכול שחוו בעקבות מגע עם סוכני המערכת של אכיפת החוק החליפו תחושות של הקלה וסיפוק בעקבות חינוך ותמיכה קהילתית שקיבלו מהמשתתפות האחרות בשיח המקוון. אל מול רגשות התסכול והייאוש שחשו בהליך הפלילי הן תיארו תחושות של תקווה, העצמה אישית וכוח שבאו בעקבות החשיפה והפעילות המקוונת.

68 מתוך ספרות ענפה, ראו למשל Hadar Dancig-Rosenberg, *Sexual Assault Victims: Empowerment or Re-Victimization? The Need for a Therapeutic Jurisprudence Model*, in TRENDS AND ISSUES IN VICTIMOLOGY 150 (Natti Ronel, K. Jaishankar & Moshe Bensimon eds., 2008); Kathleen Daly, *Reconceptualizing Sexual Victimization and Justice*, in JUSTICE FOR VICTIMS 378 (Inge Vanfraechem, Antony Pemberton & Felix Mukwiza Ndahinda eds., 2014); Rebecca Campbell & Sheela Raja, *Secondary Victimization of Rape Victims: Insights from Mental Health Professionals who Treat Survivors of Violence*, 14 VIOLENCE & VICTIMS 261, 261 (1999); Rebecca Campbell, *The Psychological Impact of Rape Victims' Experiences with the Legal, Medical and Mental Health Systems*, 63 AM. PSYCHOL. 702, 705 (2008); Rebecca Campbell, *The Role of Work Experience and Individual Beliefs in Police Officers' Perceptions of Date Rape: An Integration of Quantitative and Qualitative Methods*, 23 AM. J. COMMUN. PSYCHOL. 498 (1995); 249; מירב דדיה ועידו דרויאן "הקורבן בהליך המשפטי" **הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות** 498 (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות, 2004).

69 ראו אחד המאמרים בסדרת המאמרים המסכמת את ממצאי המחקר האמפירי הרחב שערכנו: הדד דנציג-רוזנברג וענת פלג "Post" ופוסט-טראומה: תהליכי עיבוד הרגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובמרחב המקוון "משפט, חברה ותרבות" (צפוי להתפרסם ב-2020) (להלן: דנציג-רוזנברג ופלג "Post" ופוסט-טראומה).

ממצאי המאמר הנוכחי מפנים זרקור לרבדים אחרים כמוטיבציות של הנפגעות להיחשף בתקשורת – רצונן להשפיע על מערכת המשפט ועל התודעה הציבורית בנוגע לעבירות מין. בתוך כך נחשפים תפיסת הפער בין השפעת התקשורת הממוסדת לעומת השפעת התקשורת המקוונת בעיני הנפגעות והמחיר הרגשי הנלווה לחשיפה בכל אחת מהן. בהתייחס לממצאים שפרסמנו מחלקו האחר של המחקר, החושפים "תמונת מראה" בין החוויות הרגשיות השליליות של הנפגעות שפנו למערכת אכיפת החוק לבין החוויות הרגשיות החיוביות שהן תיארו כחלק מתהליך עיבוד הטראומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק, מחקר זה מהדהד מסקנה דומה בדבר הפער שבין החוויות הרגשיות השליליות במגען של הנפגעות עם התקשורת הממוסדת לבין החוויות המיטיבות בפעילות המקוונת. הנפגעות הצביעו על מנגנוני ההשתקה בתקשורת הממוסדת הדומים לחסמים הרגשיים שחוו במגען עם מערכת המשפט. כך, בדומה לתחושת אובדן השליטה שחשות נפגעות המתמודדות עם סוכני מערכת המשפט המפיקים מהן את השליטה בסיפור הפגיעה על מנת להתאימו לשפה המשפטית,⁷⁰ הנפגעות חשות חוסר אונים לנוכח שוערי הסף בתקשורת, ששיקוליהם המקצועיים הם שמעצבים את המסר המתפרסם, על חשבון הנרטיב האוטנטי של הנפגעות. בדומה לאלם ולניכור הרגשי הנחוה, ככלל, במגע עם השפה המשפטית,⁷¹ הנפגעות חוות גם תחושת ניצול בשל ההטיות הסגנוניות בתקשורת לכיוון הסנסציה והדרמטיזציה, המנוגדות לשפתן הפנימית, המתאפיינת בחרדה ובקושי לשיים את הפגיעה. ההתמודדות עם רכיבי "תרבות האונס", ובהם האשמת הקורבן, שבמקרים רבים הן חוות במגיעיהן עם סוכני מערכת המשפט,⁷² חוזרת על עצמה לעיתים גם בריאיון העיתונאי בשל המסגורים המאשימים את נפגעי עבירות המין בסיקור התקשורתי. לזה מצטרף גם התסכול שחשות הנפגעות בשל דימויו של "הנפגע האידיאלי" הזוכה לתמיכה תקשורתית רחבה. דימוי זה מדיר ומשתיק את אותן נפגעות שאינן זוכות להיכלל בקטגוריה "מיטיבה" זו. בדומה לציפייה הנכזבת לתמיכה רגשית מסוכני המשפט הפלילי, הנפגעות תיארו חוויה של מפח נפש גם מהיעדר התמיכה שחוו מצידם של עיתונאים מסקרים. מאפייני הסיקור של עבירות המין ושגרת העבודה של העיתונאים שעליה הצביעו הנפגעות תואמים את ספרות המחקר שנפרסה בראשית המאמר. לעומת זאת, ובדומה לטענותיהם של חוקרי הרשתות החברתיות, הנפגעות שהשתתפו במחקר זה טענו כי מאפייניו הטכנולוגיים של פייסבוק מספקים להן הכלה ותמיכה. אף שחלקן חוו גם תגובות שליליות ומאשימות בפייסבוק, הן העידו כי הפלטפורמה המקוונת מעניקה להן שליטה במסרים המתפרסמים כמו גם יכולת למחוק תגובות עוינות, ומשחררת אותן ממגבלות הגישה לתקשורת הממוסדת ומהעכבות הנלוות לדיבור. ממצאי המחקר מעלים עור כי לדעתן של מרבית הנפגעות קמפיין ה-#MeToo לא שינה ממש את ההשפעה של כל אחת מהפלטפורמות – התקשורת הממוסדת אל מול הרשתות החברתיות – על מערכת המשפט. מנגד, רוב הנפגעות זיהו השפעה של הקמפיין על התודעה הציבורית, בשני כיוונים הופכיים: מצד אחד הקמפיין העניק לגיטימציה לנפגעות, ומצד אחר, הקמפיין רידד את השיח והפנה את הזרקור בעיקר אל

70 ש.ש.

71 ש.ש.

72 ש.ש.

נשים ידועניות, ואילו נפגעות עבירות מין חמורות נדחקו לשולי הסיקור בתקשורת הממוסדת כמו גם לשולי השיח ברשתות החברתיות.

2. מדוע נפגעות עבירות מין בוחרות להיחשף בתקשורת?

על רקע האמור מתעוררת השאלה מדוע נפגעות עבירות מין בוחרות להיחשף בתקשורת, בהתחשב בעובדה שהן חוות קשיים לא רק במפגש עם סוכני המשפט אלא גם עם סוכני התקשורת. מה יש בה, בתקשורת הממוסדת, שגורמת להן בכל זאת לפנות אליה על אף החסמים והקשיים שהן תיארו? הפערים בחוויה של הנפגעות עם התקשורת הממוסדת לעומת התקשורת המקוונת מאירים את המורכבות שעולה באשר למוטיבציות של הנפגעות להשתתף בשיח התקשורתי הממוסד. מצד אחד השתתפותן של הנפגעות בשיח התקשורתי הממוסד אכן לא תמיד מיטיבה את רווחתן האישית, ומצד אחר, דווקא השתתפות זו עשויה להיות, בעיניהן, בעלת השפעה מוגברת על ההליך המשפטי, שכאמור מציב להן קשיים ומחסומים רבים, ייתכן כי אף משמעותיים יותר, בהשוואה לקשיים בהם הן נתקלות בשיח התקשורתי המוסדי. בעיני הנפגעות לתקשורת הממוסדת פוטנציאל השפעה גבוה על ההליך המשפטי, שכן לתפיסתן סוכני המשפט נוטים להתייחס אליה ברצינות רבה יותר. אולם פוטנציאל זה אינו תמיד מתממש בשל חסמים שונים הנוגעים לשיקולי עריכה ואינטרסים גלויים ומוסויים. מורכבות זאת עשויה להסביר מדוע למרות אי־שביעות הרצון האישית והפגיעה שהן חשות מהפרקטיקות המקצועיות העיתונאיות חלק מהנפגעות עדיין מוצאות חשיבות בהשתתפותן בשיח התקשורתי הממוסד ובוחרות לעשות זאת חרף המגבלות, בתקווה כי תצלחנה להתגבר עליהן. הקושי להשפיע ולהשתלב בשיח המשפטי ישירות "מתורגם" לנכונות לספוג קשיים במפגש עם התקשורת הממוסדת, בשל אמונתן של הנפגעות כי לתקשורת הממוסדת יש פוטנציאל השפעה על סוכני המשפט.

מאחר שהנפגעות מייחסות לתקשורת הממוסדת השפעה רב־ממדית על מערכת המשפט, הן מוכנות לוותר על ההגנה שמעניקה מערכת המשפט לפרטיותן ולהתמודד עם חוסר הרגישות והניצול שלהן בתקשורת הממוסדת למטרות מדרוג גבוה. הן מוכנות לאמץ חלק מהדקדוק התקשורתי, לוותר על שליטתן במסריהן ולהתגבר על אמירות פוגעניות כלפיהן הנובעות מחשיבה סטראוטיפית, וכל זאת מתוך תקווה והערכה שבסופו של דבר תשפיע התקשורת הממוסדת על ההליך הפלילי בעניינן.

את הקו המחבר בין תחושתיהן של הנפגעות במגען עם מערכת המשפט לאותן תחושות שהן חשות גם במגען עם התקשורת הממוסדת ואת "יכולת הספיגה" שלהן נוכח הפגיעה בהן בשני מרחבים אלה ניתן להאיר באמצעות המושג אי־צדק אפיסטמולוגי (Epistemic Injustice).⁷³ משמעותו של המושג אי־צדק אפיסטמולוגי הוא היעדר ההכרה בנפגע כדובר רציונלי, בתוך כדי הכחשת עדותו, שלילת סמכותו והפקעת שליטתו בסיפור הפגיעה שחווה. לשיטתה של החוקרת הפמיניסטית דברה ג'קסון (Jackson), אי־הצדק האפיסטמולוגי הוא מנגנון הדרה של קבוצות מוחלשות המהווה מכשול וחסם בפני שינוי

73 לדיון נרחב במשמעות המושג אי־צדק אפיסטמולוגי, ראו Debra Jackson, "Me Too": Epistemic Injustice and the Struggle for Recognition, 4 FEMINIST PHILO. Q. 5 (2018).

חברתי. ג'קסון גורסת כי התרופה לאי-הצדק המתואר מצויה בהכרה חברתית. הקשבתם של בעלי סמכות לדברי הנפגעת וההכרה בטענותיה הופכת את הנפגעת מאובייקט לסובייקט, ממושא לנושא. כך נפתחת דלת לשיקום תפיסת העצמי שלה ולהשתלבות מחודשת בחברה, אשר היא חשה מודרת ממנה בעקבות הטראומה. על רקע זה ניתן להסביר את בחירתן של נפגעות לחפש הקשבה בערוצים כגון מערכת המשפט הפלילי או התקשורת הממוסדת על אף החוויות הלא נעימות הנלוות למגע עימם. התקשורת הממוסדת נתפסת בעיני הנפגעות כמנגנון בעל סמכות ולגיטימיות ציבורית. הריאיון בתקשורת, על אף השלכותיו השליליות על עולמה האישי של הנפגעת, מעניק לה הכרה בפגיעה שחוותה במרחב רטורי מוסמך ומאפשר לה חזרה לחברה שממנה התנתקה בעקבות הפגיעה. יתרה מזאת, ההכרה בסיפור הנפגעת במרחב התקשורת הממוסדת מגדילה את הסיכוי כי סיפור זה "יתקבל" במרחב ציבורי מוסמך נוסף – ההליך המשפטי. כך משמשת התקשורת הממוסדת גם אמצעי המתווך בין הנפגעות לבין מערכת המשפט.

בה בעת המרחב המקוון משמש אף הוא פלטפורמה לקבלת הכרה ציבורית. הפילוסופית סוזאן בריסון (Susan Brison) כתבה כעשור לפני התרחבות הרשתות החברתיות כי כדי לבנות את נרטיב הפגיעה, לנפגעת אין די במילים בלבד, אלא נזקקת היא גם לקהל שמוכן לשמוע אותה ולהבין את המשמעות שאותה היא מבקשת להעביר.⁷⁴ כאז כן היום. הנפגעות חשות צורך בנמענים שישמעו את סיפורן כדי לבנות מחדש את זהותן כשורדות. הן מודעות לכך שהעולם המקוון, על מאפייניו הטכנו-חברתיים, מסוגל לספק להן צרכים אלה, במובנים מסוימים, יותר משהתקשורת הממוסדת מסוגלת. ברם הנפגעות מודעות גם לחסרונות שגלומים במרחב המקוון. למשל, הן בוחנות במבט ביקורתי את התמיכה המקוונת שקיבלו נשים שחשפו את תלונותיהן בקמפיין ה-#MeToo. המרואיינות מצביעות על קווי דמיון בין תחלואי התקשורת הממוסדת, המתאפיינת בהשטחה ובנססציה, לבין מגבלות הרשת החברתית, שהעניקה תיקוף יתר לטענות של נפגעות ידועניות ובתוך כך הנציחה את העדפת "הקורבן האידיאלי".

המבט המפוכח שבו בוחנות הנפגעות שהשתתפו במחקר זה את יתרונותיהם וחסרונותיהם של מנגנוני הצדק הא-פורמלי בסביבה התקשורתית העכשווית מחדד את חשיבותו של משפט התקשורת בעיניהן. משפט התקשורת בעיני הנפגעות הוא ערוץ הכרחי להשגת מטרה כפולה: מחד גיסא, הפיכת ההליך הפלילי לעוין פחות כלפי נפגעות, ומאידך גיסא כלי להשגת לגיטימציה בדעת קהל, אשר בהיזון חוזר עשויה להשפיע אף היא על סוכני המשפט לטובתן של הנפגעות. בעיני הנפגעות, מערכת המשפט אינה עצמאית ומשוחררת מלחצי דעת הקהל. כמי שנחשפות למגמת הפרסונליזציה והביקורת על סוכני המשפט הגוברת בסיקור הליכים משפטיים בתקשורת,⁷⁵ ובהשראת הפרסומים על הירידה

74 Susan J. Brison, *Trauma Narratives and the Remaking of the Self*, in ACTS OF MEMORY: CULTURAL RECALL IN THE PRESENT 39, 46 (Mieke Bal, Jonathan Crewe & Leo Spitzer eds., 1999).

75 RICHARD L. FOX, ROBERT W. VAN SICKEL & THOMAS L. STEIGER, *TABLOID JUSTICE: CRIMINAL JUSTICE IN THE AGE OF MEDIA FRENZY 197–198* (2nd ed. 2007).

יצרים ורגש אצל הנמענים. כיוון שהתקשורת אינה יכולה לתאר אירועים בתיאור מאופק המורכב מהנמקה לוגית מפורטת, היא יוצרת שיח המערער על כוחו של המשפט. שיח זה הוא שטחי ואינו משקף את מסריו העמוקים של המשפט, אלא נותן מרחב לקולות מתלהמים. כך מיטשטשת ההבחנה בין עובדות לבדיה ובין נתונים לעמדות או דעות. יתרה מזאת, המרחב המשפטי מבוסס על הוכחה "האמת המשפטית", בשונה מ"האמת העובדתית". האמת המשפטית היא שהוכחה לפי כללי סדר הדין הפלילי ודיני הראיות, כלומר היא אינה מייצגת את העובדות שאירעו במציאות אלא את אלו שהוכחו באמצעות ראיות קבילות, על פי מידת ההוכחה הנדרשת ועל פי הכללים המסדירים את התנהלותו של ההליך הפלילי. לכן גם אם מניחים כי הנרטיב של הנפגעת אינו משקף עמדה אלא מציאות עובדתית, הדבר אינו מספיק בהכרח כדי לכונן אשמה במרחב המשפטי. קל וחומר כאשר הנרטיב של הנפגעת משקף עמדה, תפיסה או חוויה. דיני הראיות וכללי סדר הדין מגדירים מתי טענה מסוימת הוכחה במידת ההוכחה הנדרשת, שרק אז היא הופכת ל"אמת" משפטית. ברוח הגישה הביקורתית למשפט, שלפיה שופטים אינם חסינים מפני רחשי הציבור ומפני המסרים המועברים ומתווכים באמצעות התקשורת, קולן של נפגעות שפונות לתקשורת הממוסדת ומקבלות במה אכן עלול להישמע ולהדהד בתודעתם של שופטים, יהיו מקצועיים אשר יהיו. השפעה כזאת עלולה "לזהם" את ההליך השיפוטי, האמור להתנהל אך ורק על פי כללי המשפט המהותי והדיוני.

לעומת זאת יש המצביעים על התועלת הפוטנציאלית העשויה לצמוח מהשפעת השיח שבין המשפט לתקשורת, שיח שביסודו מכנה משותף – האינטרס הציבורי.⁸¹ Gies טוענת כי המתח והתחרות בין המשפט לתקשורת מייצרים דווקא יתרונות רבים, כמו עידוד ביקורת לגיטימית על המשפט בתקשורת או תיווך בין שפה משפטית לא מובנת לבין רעיונות שהציבור מסוגל להבין בזכות תיווך זה. אחרים טוענים שכדי להבין את משמעות החוק וההליך המשפטי, יש צורך להתבונן בהם מבחוץ, ועל כן יש חשיבות בפורום השיח שהתקשורת מספקת.⁸²

ממצאי מחקר זה מלמדים כי הנפגעות תופסות את הניסיון להשפיע על המשפט באמצעות השתתפותן בשיח התקשורתי על פגיעות מיניות כניסיון לגיטימי. בהתחשב בחסמים העומדים בפניהן במגען הישיר עם מערכת המשפט, התקשורת הממוסדת משמשת להן פלטפורמה מתווכת. במציאות אידיאלית, שבמסגרתה לנפגעות המעוניינות בכך היה יכול להיות חלק גדול יותר בהליך המשפטי בעניינן ולהרגיש שהן מקבלות את המקום הראוי להן, ייתכן שלא היה מתעורר בהן הצורך לפנות לתקשורת הממוסדת כ"דרך עוקפת" לנסות ולהשפיע על ההליך המשפטי. אולם המציאות שמצטיירת מהחוויות שהנפגעות מתארות במפגש שלהן עם ההליך הפלילי ועם סוכני מערכת אכיפת החוק, רחוקה עד מאוד מן המציאות האידיאלית. כפי שעלה ממצאי המחקר שערכנו בשאלת החוויות הרגשיות של נפגעות במפגשן עם ההליך הפלילי, רובן ככולן חוו אותו כמשחזר טראומה, כלא מכיל

81 ראו Richard V. Ericson, *Why Law is Like News*, in LAW AS COMMUNICATION 195–230 (D.N. Dartmouth ed., 1996).

82 LIEVE GIES, LAW AND THE MEDIA: THE FUTURE OF AN UNEASY RELATIONS 125–127 (2007).

וכלא נגיש.⁸³ במצב דברים זה אין להתפלא כי הנפגעות מחפשות "דרכים עוקפות" להשפעה על ההליך המשפטי אשר עוסק באירוע טראומטי שאירע להן. חסימת דרכן גם אל התקשורת משיקולים של חשש לזיהום ההליך המשפטי תהיה בבחינת השתקה שעלולה להיחוו כאירוע טראומטי נוסף המשחזר את אובדן השליטה שחוו נפגעות הן במסגרת הפגיעה והן במפגש עם ההליך הפלילי. לאור האמור, אנו סבורות כי אין לחסום חסימה גורפת את ניסיון של הנפגעות למצוא את הדרך להשמיע קול ולהשפיע, בשים לב כי סוכני המשפט חשופים בין כה וכה למסרים רבים ומגוונים ובידיעה כי ממילא הם כבולים בהחלטותיהם לכללי הדין המהותי, הפרוצדורלי והראייתי.

מהלך שנעשה ברוח זאת בעת האחרונה הוא אישור הצעת החוק שמאפשרת לנפגעי עבירות מין להתראיין בתקשורת אם ירצו בכך, בלי שיידרשו להתייצב ולקבל אישור לכך בבית המשפט.⁸⁴ הצעת החוק ביקשה לתקן את סעיף 352(ב) לחוק העונשין, התשל"ז-1977, הקובע סייג מאחריות פלילית למי שקיים את האמור בסעיף 352(א), שזוהי לשונו: "המפרסם ברכים שמו של אדם או של כל דבר שיש בו כדי לזהות אדם כמי שנפגע בעבירה או כמי שהתלונן כי הוא נפגע בעבירה לפי סימן זה, בין אם על-ידי כך הציבור ובין על-ידי סביבתו הקרובה, או לרמוז על זיהויו כאמור, בין באמצעות פרסום של קולר, דמותו, כולה או חלקה, סביבתו או דמויות הקרובות לו, ובין בדרך אחרת, דינו – מאסר שנה". הסייג שהיה קבוע, טרם תיקון החוק, בסעיף 352(ב) קבע כי פטור מאחריות לסעיף 352(א) יינתן רק "אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו לפרסום, בפני בית משפט או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו". משמעות הדבר היא כי נפגעות תקיפה מינית היו צריכות להתייצב בפני בית המשפט ולקבל את אישורו בטרם פנו להתראיין בתקשורת. דרישה מגבילה זאת הוסרה, ובמקום דרישת ההתייצבות בפני בית המשפט החוק שהתקבל מסתפק במתן הסכמה בכתב מצד הנפגעת לפרסום.⁸⁵ ממצאי המחקר, המתמקדים בנקודת המבט של הנפגעות, מחדדים את הטעמים התומכים באימוצו של החוק החדש.

ה. סוף דבר

ממצאי מחקר זה שופכים אור על ההשלכות הנלוות לחשיפתן של נפגעות עבירות מין בתקשורת הממוסדת והחברתית, מנקודת מבטן של הנפגעות. הממצאים מאירים את היתרונות הפוטנציאליים שנלווים לחשיפת סיפור הפגיעה המינית בתקשורת הן במישור ההשפעה על סוכני מערכת המשפט, הן במישור ההשפעה על דעת הקהל והן במישור

83 דנציג-רוזנברג ופלאג "post ופוסט טראומה", לעיל ה"ש 69.

84 ראו חוק העונשין (תיקון מס' 136). החוק התקבל בכנסת ביום ב' בטבת התשע"ט, 10.12.2018. להצעת החוק ולדברי ההסבר, ראו: חוק העונשין (תיקון מס' 136), התשע"ט-2018, ה"ח 1262, 70.

85 לשון סעיף 352(ב) שהתקבל במסגרת תיקון החוק קובעת, כי: "לא יישא אדם באחריות פלילית לפי סעיף קטן (א) אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו בכתב לפרסום, או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו".

ההשפעה על רווחתן האישית של הנפגעות. לצד זאת המחקר מציף גם את המחירים שנפגעות עבירות מין נדרשות לשלם במהלך מאבקן הציבורי לקבלת הכרה ולשינוי התודעה הציבורית באשר לפגיעות מיניות בחברה הישראלית. החשיפה בתקשורת כרוכה לעיתים בחוסר אונים, באובדן שליטה ובתסכול הנובעים מהפער בין אופיו של השיח התקשורתי לבין הנרטיב שהנפגעות מבקשות להשמיע. אולם כפי שעלה מדברי המרואיינות, חלקן מוכנות לשלם מחירים אלה מתוך אמונה כי השמעת קולן בשיח התקשורתי עשויה להשפיע על ההליך המשפטי.

הניסיון להשפיע על המשפט ו"להשתמש" בתקשורת על מנת להגיע אל סוכניו מקבל משמעות מלאה לאור ממצאים הנובעים מהמחקר הרחב שעשינו, ושלפיהם הנפגעות חשות, ככלל, מודרות ומושקקות בהליך המשפטי ובמגע עם סוכני המשפט. על ממצאים אלה דיווחנו, כאמור לעיל, במאמר נפרד.⁸⁶ המאמר הנוכחי מלמד כי בהתקיים קשיים וחסמים שהנפגעות חוות במגען עם ההליך הפלילי, הן מחפשות דרכים עוקפות לשלב בו את קולן. בהתחשב בעובדה שמערכת המשפט תלויה בנפגעי העבירה כדי לממש את תפקידה החברתי, הופכים ממצאים אלה לרלוונטיים עבור מכלול סוכני המשפט הבאים במגע עם נפגעות עבירות מין. הממצאים מאותתים למערכת המשפט כי הנפגעות מבקשות להשפיע על ההליך הפלילי ומחדדים את הצורך לייצר הליך ידידותי יותר לנפגעות, שיאפשר להן להשמיע קול ולהשתתף בו במישרין. ככל שההליך הפלילי יהיה נגיש יותר ויציב בפניהן פחות חסמים, כך הצורך שלהן בפלטפורמות מתווכות, כגון התקשורת, יפחת.

בד בבד חשוב כי נפגעות תהיינה מודעות להשלכות השימוש בתקשורת לסוגיה על רווחתן האישית, על מנת שיכלכלו את צעדיהן ויחליטו אם נכון להם להיחשף, ואם כן, באיזה מדיום תקשורתי. נוכחות סוכני המשפט בשיח הנפגעות בתקשורת המקוונת עשוי לסייע, בהקשר זה, באמצעות הספקת מידע לנפגעות על זכויותיהן בהליך הפלילי כמו גם על זכויותיהן במגען עם התקשורת.

86 ראו דנציג-רוזנברג ופלג "post" ופוסט טראומה", לעיל ה"ש 69.